

לב לוב 23

כתב העת של האירגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו

לידיה מימון 1918

GERMOGLI 23 בלול

GERMOGLI 23

Publicazione periodica dell'organizzazione mondiale degli ebrei di Libia

I germogli fioriscono in terra, e' giunta la stagione dell'usignolo, e nel nostro paese si ode il verso della tortora.

לב לוב

גליון מספר 23

הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו
אלול התשע"ו
9 ספטמבר 2016
כתב העת של הארגון העולמי ליהודים יוצאי לוב

מדינת ישראל
המשרד
לאזרחים ותיקים

משרד
התרבות
והספורט

ליגת
היהודים
העולמיים

תוכן העניינים

3. דבר העורכת - מתי גילעד
- הצילנו בטרם עת - ויטוריו (יאיר) פלח
4. דבר היו"ר - שמעון דורון
5. ביקור בן בלה - אברהם ארביב
6. החיים זה לא משחק - מתי גילעד
8. רבי אברהם בן רפאל כלפון זצ"ל-אבר"ך - יוסף בן דוד ג'אן ודוד ג'אן
12. עוצמתו של פיוט - ציון וטורי
14. מאבק הציונים לשינוי פני הקהילה בלוב בראשית המאה העשרים - פרופ' מוריס רומני
18. רפאל חביב - בעל הבית של תל-אביב - מתי גילעד
20. פריטי טקס ברית המילה - מוזיאון יהדות לוב
22. האצילה מלוב - מתי גילעד
25. אשת חיל מי ימצא - משה (זיג) זיגדון
26. נטע ינאי - הדבק של המשפחה - מתי גילעד
28. בית כנסת במזל דגים - משה (זיג) זיגדון
29. פנינים מפנינה - חוויות במוזיאון - פינה שחם
30. מחנה נעים - גאולה נעים מנור / ערב אהבה טריפוליטאי - עמליה אבינועם
31. הצדעה למתנדבים / סיפור קטן על עולם קטן יותר - משה (זיג) זיגדון
32. ביקורים, אירועים וכנסים

37. *Giulio Hassan e la Edova Rubin - Meir Saiegh*
38. *Gherfa - Herbert Avraham Arbib*
39. *Hai Mimun - Daniel Mimun*

בהרה: מערכת "לב לוב" מבקשת להבהיר, כי בגיליון לב לוב 22, בכתבתו של אהרון ממן על ביקורו במוזיאון יהדות לוב, נכתב בטעות כי מספר הנספים בשואה הוא 133 ולא כך הוא. בלוב נספו למעלה מ-500 איש במלחמת העולם השנייה.

מתנדבים באירגון

שמעון דורון, מאיר כחלון, אבי פדהצוק, ניסים רובין, בנימין דורון, צורי דורון-דדוש, מיכאל גורן, רינה אבני, משה ברדה, ליאורה בנימין, סימה גאון, שמואל גואטה, גילסינה דבש, הרצל דבש, אריה הלחמי, רלי וינדרמן, משה זיגדון, מני זיגדון, נילי זרוק, איילה חגי, אסתר רינה חוד, דודו חסון, דבורה טבול, מזל יעל, עדנה לוי, ניסים מימון, ג'ודי משולם, שושי נפתלי, ציון נעים, לילאנה סרוך, רחל עזרא, חנה צמח, קלימו שדה.
רו"ח צורי חסון. עו"ד דוד מססה. מזכירות: אסנת ביטון. הדרכה: פינה שחם. ארכיון: שלי שרון.

Iscriviti all' Organizzazione Mondiale degli Ebrei di Libia.
Sii partecipe e usufruerai dei seguenti vantaggi:

- 1) Abbonamento alla rivista "Germogli" (Livluf).
- 2) Sconti speciali sui spettacoli, dischi e d.v.d.
- 3) Partecipazione alle votazioni per le elezioni dei membri dell' Organizzazione.
- 4) Aggiornamenti sulle novità in corso

Prezzo annuale: 50 Euro (Esteri), 100 Shekel (Israele).
Si accettano pagamenti con carta di credito.
Per informazioni: 972-3-5336268 www.livluf.org

לחברים בארגון העולמי

1. הזכות לבחור ולהיבחר בבחירות לארגון
2. מגוון לכתב העת "לב לוב"
3. הנחות לספרים ולתקליטורים
4. עדכונים על פעילויות שוטפות ואירועים

דמי חבר 100 ש"ח לשנה
ניתן לשלם בכל אמצעי תשלום
להצטרפות
03-5336272 03-5336268

דבר העורכת

הצילנו בטרם עת

ויטוריו (יאיר) פלח

מתחדשים בשנה חדשה

מהפכות מגיעות מלמטה, מהמון העם, מהכאב שלו ומהרצון שלו לחיות טוב; מתוך הצרכים הבסיסיים ביותר והיצרים האנושיים שאין חזק מהם כדי להניע את העולם קדימה.

בתקופה האחרונה, זכינו לראות מהפכה אמיתית קמה ומתרחשת ממש לנגד עינינו - "מהפכת ביטון" אני קוראת לה. רוחות הסערה סביב מסקנות הוועדה סירבו להירגע, ומילים קשות הוטחו מכל הצדדים. לבסוף נקבעו עובדות: סיפורם של הקהילות יוצאי ארצות ערב כן יישמע וכן יילמד באופן מסודר לדורות הבאים. החשיפה של הסיפורים שמעולם לא נשמעו - היא כשלעצמה הישג גדול מאוד הן לדור הצעיר והן לתרבות עשירה וגדולה של יהודי ארצות ערב.

כתב העת "לב לוב" נועד למטרה זאת, ואנו עושים את מלאכת תיעוד הסיפורים האישיים, המחקרים ההיסטוריים, סיקור התרבות העשירה וההישגים הגדולים של בני הקהילה שלנו בתחושת שליחות אמיתית.

"לב לוב" הפעם בסימן התחדשות. תמונת התינוקת היהפייה שבכריכה המפגינה תום וטוהר של ילדות נטולת דאגה, מציפה אותנו ברגשות של תקווה וציפייה לשנה טובה ומתוקה שתבוא עלינו לטובה בע"ה. בכריכה האחורית, כלי למזיגת ה"שאי" המזכיר לנו את ה"שאי ערבי" האהוב המוגש למשפחה המורחבת תחת כפות התמרים הסוככים את הסוכה בחג.

בגיליון זה נטייל בתל-אביב וביפו ונבקר בשני מקומות שבהם טבעו יהודי לוב את חותמם. האחד, הוא בית המלון העתיק הנמצא ברחוב שלמה המלך שנבנה על ידי רפאל חביב בשנות השלושים של המאה הקודמת. השני, בית-הכנסת הלובי ברחוב מזל דגים ביפו העתיקה. נפגוש בדוד אברבנאל, שחקן תאטרון שבשנות הששים שיחק מעל במות תאטרון בארץ ובעולם. נציג את רחל עזרא הדק, שפעילותה במסגרת עבודתה ברשות המוניציפלית מקיפה מספר רב של אנשים החבים לה תודה עמוקה. נספר עוד שני סיפורים על שתי נשים מיוחדות במינן: הראשונה, נטע ינאי, אשכנזייה ש"התגירה" והפכה ללובית אמיתית. והשנייה, רחל נעמן, שנולדה וחיה בלוב, ואורחותיה והליכותיה כשל אצילה אירופאית. כמו כן, נרחיב את ידיעותינו על דרכה של הציונות בלוב במסגרת מאמרו של פרופ' מוריס רומני. וכהרגלנו בקודש, נלמד על רבי אברהם בן רפאל כלפון זצ"ל מפי דוד ויוסף ג'אן ועל עוצמתם של הפיוטים מפי ציון וטורי.

אני מודה לכל הכותבים החדשים והוותיקים על כתיבתם הנאה. ולכל מי שעזר בהכנת הכתבות. תודה מיוחדת ליצחק תשובה בעל שפע של רעיונות לכתבות לכתב העת שלנו וליאיר פלח, ששיריו תמיד מוסיפים לגיליון טעם וארומה מיוחדים.

בברכת שנה טובה ומתוקה

מתי גילעד, עורכת

livlufnp@gmail.com

אנא ה' עשה ואל תאחר
מי ידאג שעולמנו לא יושחר
מפסולת התעשייה ומלהט המסחר
ומעשן המכוניות שהן רוב המבחר.

אנא ה', עשה ואל תאחר
שייהיה עולם בלי סמים ושיכר,
בלי זיהום המים והאוויר בארץ ובניחור
ושמור נא על כל מין, נקבה וזכר.

אנא ה', עשה ואל תאחר
זועקים אליך בקול ניחור.
מתפללים כי אפך עלינו לא ייחר
ותצילנו מאסון לפני שיהיה מאוחר.

אנא ה', עשה ואל תאחר
הצל את העולם ואת האדם,
מעשי ידיך בשר ודם,
טוב עכשיו לפני יום המחור.

אנא ה' עשה ואל תאחר
לקראת הימים הנוראים לפני עלות השחר,
שיזרח עלינו יום חדש,
יום שנזכה בו לבניית המקדש.

אין על זה חילוקי דעות - אתה הוא הריבון.
תן לנו חיים בריאים, מלאי תוכן וצביון.
שלך ללא שום תנאי
בכל רגע נתון ובכל עת ופנאי.

שלכם בכל עת,
המושך בזה העט.

אברהם אריבי

ביקור בן-בלה

פרק מתוך רומאן ביוגרפי בשלבי כתיבה

התקרבה לכיכר. נראה כי המשטרה איבדה את השליטה על הסדר. מישהו הצליח להבחין בכלי הרכב שבו נסע המנהיג. תריסר אנשים עטו על מכוניתו, הרימו אותה מהכביש ונשאו אותה על כתפיהם. מהמרפסת צפינו בתדהמה במכונית השחורה נבלעת לאט בכיכר.

חלף לפחות רבע שעה עד שהרחש והצעקות התחלפו בשקט. אז התחלנו לשמוע קולות הבוקעים מהרמקולים שפוזרו בכיכר. אי אפשר היה להבין את הנאמר, אך חשנו את שאגת ההמון, את ההפסקות שצוינו בקריאות רמות וקצובות ובמחיאיות כפיים סוערות.

יותר ממחצית השעה נמשך הנאום. תחת השמש הנמוכה של הערב המתקרב ראינו את ההמונים מתפנים באטיות מהכיכר. לא ראינו שוב את השיירה, שיצאה כנראה לכיוון אחר.

"אתה חושב שיש לנו עוד מקום במדינה הזאת?" שאלתי את ראובן.

הוא לא השיב, ואני שמחתי על המחשבה שבעוד קצת יותר משנה אסע רחוק מפה ללימודים, ואעשה כל שאוכל כדי לא לשוב ולחיות כאן.

המתנתי יותר משעה, עד שהבחנתי שהרחובות התפנו, כדי להתחיל בזהירות את דרכי חזרה הביתה.

שם. הגברתי את קצב ההליכה, משתדל להיצמד לקירות הבניינים. בהתקרבי לבית של ראובן הליכתי הפכה כמעט לריצה. רק כשחציתי את דלת הכניסה לבניין נשמתי לרווחה. רצתי עד הקומה הרביעית, האחרונה, וצלצלתי בפעמון.

ראובן פתח לי, ונגשנו מיד למרפסת. נחילי בני אדם צעדו ב'קורסו' בכיוון אחד, אל הכיכר. הבטנו ימינה. הכיכר הייתה כמעט מלאה. לא ראיתי מראה כזה עד אז. מן הכיכר עלה רחש, כאילו היא נשמה. הצפיפות כבר לא אפשרה לעוד אנשים להגיע אליה, וה'קורסו' עצמו נגדש בני אדם. שוטרים, חלקם על אופנועים, עשו מאמצים נואשים למנוע מהאנשים לרדת לכביש, כדי לפנות את המעבר לשיירת האורח הצפויה להגיע.

הרחש המתגבר של ההמון התחלף לעתים, ללא סיבה נראית לעין, בשקט דרוך. אי אפשר היה כבר להבחין באספלט, לא בשדרה שמתחתנו ולא בכיכר. לפתע התגברו הקולות והפכו לצליל צרוד ומרעיד. הבטנו משמאלנו. מכוניות שרד שחורות ניסו לפלס את דרכן, כשלפניהן אופנועים ורכב משטרה עם פנסים מהבהבים וסירנה מופעלת, ולצדן שוטרים ברגל שהדפו את ההמון באלות. קצב ההתקדמות הצטמצם למטרים בודדים בדקה. קריאות 'בן-בלה!' 'בן-בלה!' החלו להישמע וגברו מכל עבר ככל שהשיירה

במאי 1962 מלאו העיתונים בידיעות על ביקורו הקרוב של אחמד בן-בלה בטריפולי. קראתי שהמטרה הייתה כינוס הפלגים השונים של אלג'יריה החדשה, שבן-בלה היה אחד ממנהיגיה, לגיבוש מצע פוליטי לאלג'יריה מוסלמית ועצמאית.

אחמד בן-בלה

הכינוס עורר עניין רב והתרגשות בציבור. בעיקר בחלק שהחזיק בעמדות נאצריסטיות ורדיקאליות, ובו בזמן עורר חששות בקרב השלטונות.

העיתונים הודיעו שבן-בלה ינאם בכיכר הקתדרלה. הסקרנות והעניין שהתחלתי לפתח בפוליטיקה ובהתפתחויות העתידיות באזור דחפו אותי לבקש מן דודי ראובן, שמרפסת ביתו השקיפה על ה'קורסו', ואפשר היה לראות ממנה את הכיכר, לבוא אליו לצפות באירוע. וכך, בשעת אחר צהריים מוקדמת, עשיתי את דרכי לכיוון ביתו.

כבר בדרך יכולתי להבחין שלא היה זה יום ככל הימים. קבוצות של בני אדם, גברים כולם, צעירים, חלקם נערים, במכנסיים וחולצה ולא בלבוש מסורתי, צעדו ברחובות שהובילו ל'קורסו', מספרן גדל ככל שהתקדמתי. פתאום הכתה אותי ההארה שכמעט שלא נראו בדרך יהודים, וגם לא בני לאומים אחרים. ההולכים לכסנו עיניים חשדניות לכיווני, כמו שואלים את עצמם מה אני עושה

קוראים יקרים, בני קהילת יוצאי לוב היקרים,

פתגם לובי מספר פתגמי לוב של רחל ובכור ג'יאן אומר: "חל פי וגהנה ביבאן לפראגי", פתח בפנינו שערי הישועה. זהו פתגם הנשמע גם בתפילת בוקר של האישה, כשהיא פותחת את דלת הבית, נעמדת תחת המזוזה ומביעה משאלה מבורא עולם שיפתח את שערי ההצלחה, הבריאות והישועה.

הימים הם ימי סליחות, ובבתי הכנסת של יהודי לוב נוהגים לקרוא סליחות, והצלילים והפיוטים הבוקעים מבתי הכנסת נעימים, מסתלסלים והולכים עמו לאורך כל חודש הרחמים מבית כנסת לבית כנסת: "שופט כל הארץ", "אדון הסליחות", "אל נורא עלילה". אפשר לחוש כיצד שרו את הפיוטים האלה גם אבותינו וגם אבות אבותינו, והקשר הבין דורי הזה נמשך דור אחר דור מאות שנים, ואני מקווה שנשכיל לשמור על הפיוטים עוד שנים רבות.

מרכז מורשת יהדות לוב עוסק בשימור מורשת האבות ועושה מאמצים רבים להשגת חפצים, תמונות ומסמכים נוספים שיש להם ערך למורשתנו. אך לצערנו, בני הקהילה לא ממש מנדבים את הפריטים, אשר רובם, דרך אגב, בעלי ערך נוסטלגי ולא כלכלי. נוסטלגיה היא אישית. וחפץ שהוא בעל ערך עבור אישה ששומרת אותו כל השנים כי הוא היה שייך לאימה, הוא לא בהכרח בעל ערך עבור הבת או הנכדה. המקום הנכון ביותר לשימור הוא במרכז

המורשת הפועל באופן מקצועי כראוי למוזיאון בינלאומי. כאשר רואים את הפריטים מוצגים אצלנו במוזיאון מבינים כמה חשוב כל אחד מהמוצגים שאספנו, והם משמשים כמו חלקי פאזל המתחברים לתמונה השלמה והגדולה של המורשת המפוארת של יהדות לוב.

לכן אני קורא לכם: אם יש אצלכם חפצי נוי, כלי בית, פרטי ביגוד, מסמכים, תמונות או כל דבר אחר שנראה לכם כבעל ערך היסטורי ליהדות לוב, אנא אל תאגרו אותם אצלכם, אלא תנו לפריטים האלה את הכבוד המגיע להם, והעבירו אותם לתצוגה במרכז מורשת יהדות לוב באור-יהודה. חבל שנמצא אותם בבוא היום בשוק הפשפשים. השבוע יצרה עמי קשר אישה יקרה באמצעות הפייסבוק ואמרה שיש לה חומר רב ותמונות להעביר אלינו. כמובן שיצרתי אתה קשר, נפגשנו למחרת, והיא העבירה למוזיאון שלנו אוצר תמונות, ציורים וקלטות. היא בעצמה אמרה "מוטב שהדברים יוצגו אצלכם, מאשר יזרקו אצל נכדי".

המשיכו לשמור על המורשת, המשיכו לפקוד את בתי הכנסת ולשמוע פיוטי סליחות ודאגו לקחת עמכם את הילדים, כי הם ימשיכו לשאת את הלפיד שלנו.

ובהזדמנות זאת אומר, שאם פגעת במישהו, הריני מבקש סליחה.

עקבאל דייר דימה זיידין מוש נאקסי

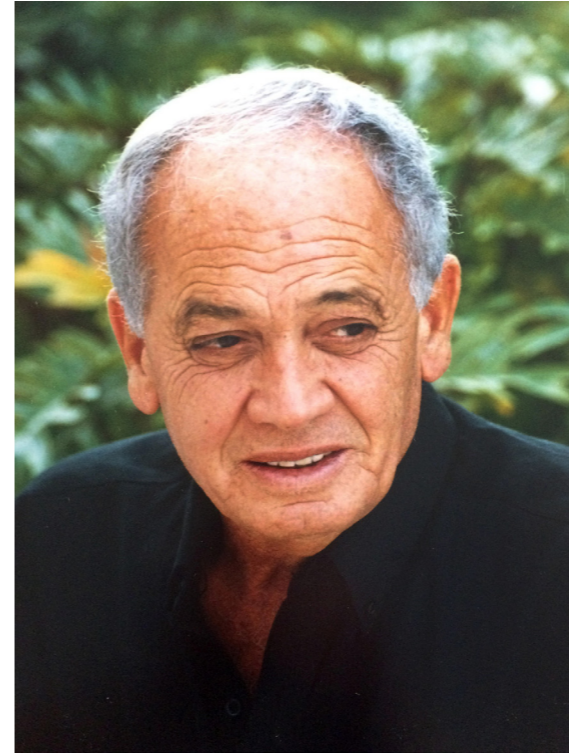
שמעון דורון, יו"ר

החיים זה לא משחק

מסכת חייו של דוד אברבנאל יכולה להיכתב כיצירה ספרותית, בסאגה מתמשכת ומרתקת לכל אורכה. החל מיום היוולדו בשנות הארבעים בעיר בנגאזי המופקזת במלחמת העולם השנייה, דרך קשיי קליטה בישראל, ובעיקר בבעיות פרנסה במהלך חייו. המשחק בתיאטרון האיר את במת חייו והעניק לו קורת רוח. דוד למד משחק אצל לי סטרסברג בניו יורק, שיחק במחזות על במות תיאטרון בעולם ובארץ שיחק ב"הבימה" בשנות השישים.

מאת: מתי גילעד

ללימודים אצל הכהן הגדול מניו יורק - רק כוכבים גדולים כמו ג'ין פונדה, פול ניומן ומרלון ברנדו לומדים אצלו. אבל לדוד הייתה הרגשה שהוא כן יתקבל של המאסטר הגדול ונסע לניו יורק למרות אזהרותיהם של חבריו שחששו שמא יתאכזב.

יום המבחן הגיע. אחוז רעדה והתרגשות צעד דוד אל הסטודיו. המבחן עבר טוב מאוד, ההתרגשות לא הורגשה במשחקו המעולה של דוד, ואז ביקש סטרסברג שיכין סצנה ממחזה לעוד יומיים, דוד חזר אחרי יומיים נבחן שוב והתקבל ללימודים. "לעולם אל תתייאש. תאמין ברגשות הפנימיים שלך ותצליח".

לניו יורק הוא הגיע עם 300 דולר בלבד ובתיקו בגדים ומספר מחזות. שבועיים ראשונים ישן ברכבת התחתית ובבוקר רץ ללימודים. לאחר מכן הכיר שחקן בשם פול זייס שהזמין אותו לחלוק דירה ששכה דוד עבד בכל עבודה מזדמנת שרק מצא, במכון הרנטגן בבית חולים וגם בשטיפת כלים במסעדות ובעבודות מזדמנות אחרות ובלבד שהלימודים שלו לא יופרעו.

שנה שלמה חי ולמד דוד בניו יורק, במסגרת הלימודים צפה בעשרות מחזות, פגש כוכבים ואף שיחק בהצגות באוף אוף ברודוויי ובעשרות סצנות ממחזות שונים. לי סטרסברג העניק לו ספר שכתב על שיטת הלימוד שלו

עם שלי וינטרס

מתוך חזרות המחזה "דבר אלי בדברים"

בתוספת הקדשה אישית. אולם את השואו הענק של חייו הפסיקה מלחמת ויטנאם כשהנערים החלו לקבל צו גיוס. דוד, שהיה בעל גרין קארד אותו קיבל לשם העבודה בבית החולים "אליזבת", זומן כאזרח לשרת במלחמה. ניסיונותיו להתחמק מהשירות הצבאי כשלו והוא נאלץ לעזוב את ארצות הברית עד יעבור זעם.

דוד חזר ארצה לבית הוריו עם חלומות שלא התגשמו וללא פרטה בכיסו. הוא המשיך לחלום תיאטרון והגיש את מועמדותו לתיאטרון חיפה - שם לא היה מקום בשבילו והוא המשיך את מזלו לתיאטרון הבימה.

הבמאי אברהם ניניו ז"ל הסביר שמאוד קשה להתקבל לתיאטרון הלאומי ושיש צורך לעבור מבחני כניסה. דוד עבד על דמותו של ביף מהמחזה "מותו של סוכן" וניגש לוועדת

עם ויליאם אינג ויצחק שילה

הקבלה. ניניו עזר לו להתגבר על ההתרגשות שאחזה בו והבחינה הייתה מאוד מוצלחת - דוד התקבל לתיאטרון הבימה. זה היה חלום שהתגשם, והחל מנובמבר 1965 שהה דוד במחיצת כוכבי תיאטרון גדולים כמו חנא רובינא ז"ל, אהרון מסקין ז"ל, קלצ'קין ובוכמן ועוד רבים אחרים וטובים. אל התיאטרון היה נכנס בחיל ורעדה כמו היה מקום קדוש. בהימה דוד קיבל תפקידים בהצגות שונות. הוא שיחק בתפקיד יודה בהצגה "השכונה" של יעקב בר נתן בבימויו של יוסי רוזן, בהצגה "דבר אלי בפרחים" ו"איציק ויטנברג" על גטו וילנה. כשחקן ראה מחזות גדולים כמו "כנר על הגג", "אוליבר טוויסט" והפקה אמריקאית "פורגי ובס".

אחרי שנה בתיאטרון "הבימה" דוד חזר לניו

שחקני הבימה במחזה "איציק ויטנברג"

רודיקה שלחה אותו לאודישנים לפרסומת לבתי אבות אולם המלהקות לא זימונו אותו אף פעם בתאונה כי "הזמוינים לא לוקחים דמות מזרחית כי זה לא קהל היעד שלהם. מזרחים לא הולכים לבתי אבות". מעניין שגם בשנות ה-2000 מזרחים לוחקו לשחק תפקיד של שיפוצניקים, פושעים או ראשי משפחות פשע. לעומת זאת, דוד השתתף בכמה סרטי סטודנטים שחלקם הוצגו בפסטיבלים ברחבי העולם: "רכבת לילה" בבימוי רותם קפניס, "נעלי שבת" של הבמאית זהר ברנט, בסרט "אבות" שזכה בפרס ראשון בפסטיבל סרטי הסטודנטים בהוליווד הוא שיחק בתפקיד ראשי.

לאחרונה, הוציא דוד אברבנאל ספר המתעד את מסכת חייו. בספר הוא מספר על הוריו, ניסים ונסרייה אברבנאל ז"ל, על תלאותיהם במלחמת העולם השנייה ועל חייהם כניצולי שואה במדינת ישראל הצעירה, וגם את הקורות אותו מיום היוולדו ועד היותו אב למשפחה בישראל. בכל שלב בחייו של דוד יש סיפור מרתק ומעורר התפעלות, קשה להאמין שאדם אחד מגולל כל כך הרבה סיפורים, שונים האחד מהשני, ומרתקים אחד יותר מהשני. הדרמה מלווה את דוד בחייו האמיתיים וגם על בימת התיאטרון שהוא כל כך אוהב. בשביל דוד אברבנאל - המשחק הוא החיים, אבל החיים זה לא משחק.

מתוך הסרט "נעלי השבת", בבימויה של זהר ברנט

דוד עם נטלי ווד

רבי אברהם בן רפאל כלפון זצ"ל - אבר"ך

"קאיד" - נשיא הקהילה, ותלמיד חכם. גדול חוקרי קורות יהודי לוב בכל הזמנים מהמפורסמים שבחכמי העיר טריפולי ומגדולי ברנסיה. סופר בחסד עליון, פייטן ומשורר.

מאת: דוד ג'אן הי"ד ויוסף בן דוד ג'אן הי"ד

רפאל השואף לגדל את בנו על ברכי התורה, משקיע בכך מאמצים מרובים ואף ממון רב. על כך מעיד ר' אברהם: "... בדרך האמת הנחמ, ומעיל צדקה יעטני, כי נמעורי גדלני בין ברכי החכמים, לשמוע בלימודים, מפיהם ומפי כתבם ולשתות בצמא את דבריהם". השקעה זאת נשאה פרי, ר' אברהם, שבנוסף למידותיו הטובות ניחן גם בזיכרון מדהים ומיוחד, הלך וגדל באהבת התורה. החכמים אשר בצלם חסה הרביצו בו תורה והאצילו עליו מחכמתם ומרוחם. הוא סופג ולומד תורה גם מפי רבו המובהק ר' משה לחמיש, הולך בדרכו ועולה במעלות התורה.

ר' אברהם נושא לאישה את בת הגביר ישעיהו ארביב. ידוע לנו על שמונה מילדיהם: רפאל, חיים, נהוראי, בת, דוד, לאלהם, רחמים (ששימש כ"קאיד" אחרי ר' אברהם) ואסתר לכאורה זאת היא משפחה רגילה ומאושרת, אולם מעל קדרו השמים, ועננים כבדים ושחורים כיסו את עין הארץ...

משרת ה"קאיד" ופעילותו הציבורית

ר' אברהם החל את פעילותו הציבורית למען הקהילה כבר בגיל צעיר. בשנת התק"כ-1760, והוא רק בן תשע עשרה, חותם "החכם ושלם הגביר רבי אברהם כלפון", על הסכמה בדבר מסים שנועדו ל"כיסוי ההוצאות לחינוך תינוקות של בית רבן ומלמדיהן ולעשרה בטלנים [תלמידי חכמים] העוסקים כל היום בתורה".

לשיא פעילותו הציבורית הגיע ר' אברהם בשנת התקל"ח-1778, עם מינויו ל"קאיד", תפקיד שנשא עד שנת התקמ"א-1781. ולאחר הפסקה של שנים אחדות שוב משנת התקנ"ב-1792 ועד התקנ"ה-1795. בתור פרנס היה גם נציגה של הקהילה בפני השלטונות בכל הנושאים. היותו מיועצי השליט עלי פאשה וממונה על גביית המס מאת הקהילה והעברתו לשלטונות, סייעו בידו להצליח גם בתפקיד זה.

ר' אברהם עסוק רבות בפעילותו הציבורית למען בני הקהילה, צורכי הקהילה רבים, והוא עובד ללא לאות כדי להקל ולעזו. הוא מגייס כספים לנזקקים ולפעילויות הקהילה ומקדיש מזמנו גם

לשלוחי ארץ ישראל השונים המגיעים לטריפולי לאסוף כספים ומתארחים בביתו לפרקי זמן ארוכים, כשהוא דואג לכל מחסורם.

בשנת התקנ"ג-1793 חתם יחד עם ר' יצחק צרור על הסכמה בדבר החכרת מסי הקהילה לששה יהודים מטריפולי תמורת תשלומים שישלמו לקהילה בפרקי זמן מוגדרים. כמו כן היה שותף לתיקון תקנות בדבר סדרי העלייה לתורה.

אסון מגפת הדבר

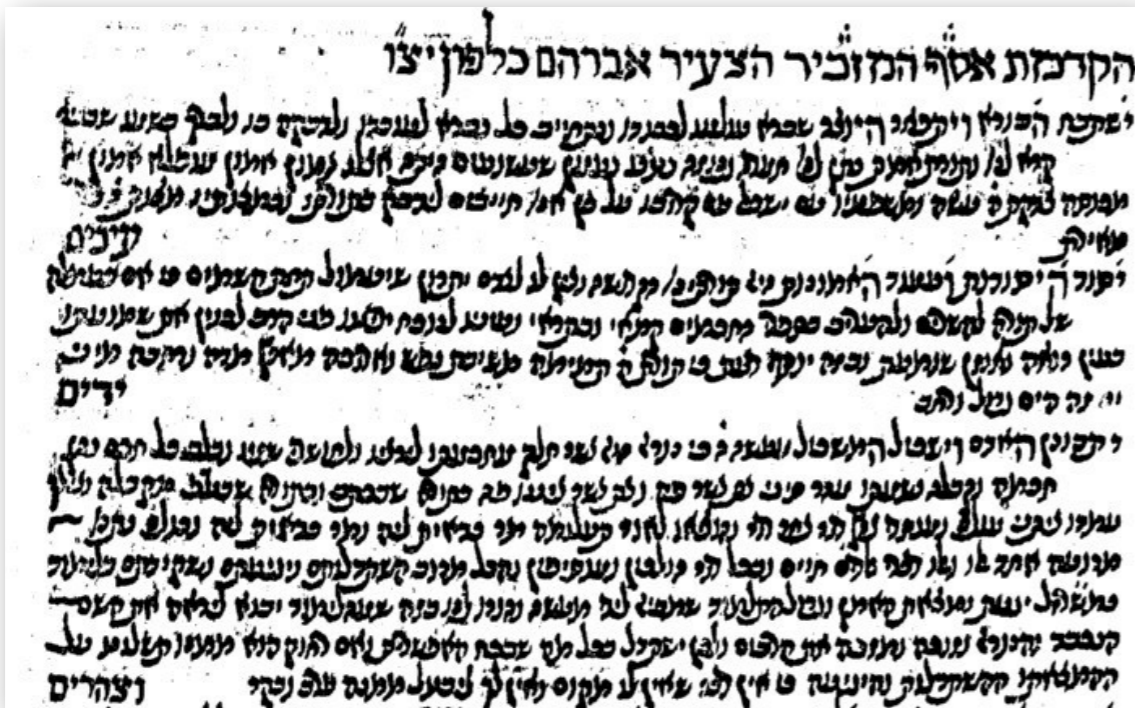
בזמנו של ר' אברהם פוקדים את הקהילה אסונות כבדים. בשנת התקמ"ו-1786 פרצה בטרפולי מגפת דבר נוראה שהפילה חללים רבים מקרב היהודים. כל מי שהייתה אפשרות בידו - נמלט מטריפולי. אחיו של ר' אברהם יצחק כלפון, ששימש באותה תקופה כ"כקאיד", נמלט לליבורנו למרות תפקידו. ר' אברהם ברח לאי מאלטה הסמוך לטריפולי עם שלושת ילדיו הקטנים בתקווה למצוא שם מקום מפלט מהמגפה. אשתו ובנו הבכור נשארים מאחור, אך הפורענויות המרות לא פסחו עליו והיכו בו בעוצמה עזה ואיומה. שניים מבניו, חיים ונהוראי, והבת לאלהם נפטרו תוך תקופה קצרה ממחלת הדבר בשנת תקמ"ו-1786. החיים מתאכזרים לר' אברהם, ובשורות איוב אינן מרפות ממנו. הבן דוד, הועלה על המוקד ונשרף חיים בשנת תקנ"ד-1794. גם הוא נופל למשכב וחולה במחלה האיומה. בלשונם העשירה ומלאת היגון והכאב מתאר לנו ר' אברהם את התקופה הנוראה:

"...מפני חרון אף ה' יצא הקצף מלפני ה' החל הגוף וישקד ה' על הרעה... כי אין בית אשר אין שם קבורת חמור יקבר... כי נגעה יד ה' ותמות בתי במגפה לפני ה'... כי ירוד ירדתי בספינה לילך למשכנותי מבטחים עם ג' בני ונשארה אשתי ובני בכורי, ...ויבא רוגז כי נפלה בנו יד ה' ומתו בספינה רבים... והגענו לעיר המקולקלה מאלטא תחרב ותהרס במהרה בימינו ארץ לא מטוהרה היא כולה מליאה גילולים ימחו מספר חיי... הגיעתנו מדת הדין ופשטה יד ה' עלינו בלאזאריטו [מקום מגוריהם] ונפל בנו הדבר, וישבנו שם מאה ועשר ימים צר לחם לחץ,

בבוקר נאמר מי יתן ערב ובערב נאמר מי יתן בוקר, ...גם שם נוסף עלינו חיי צער יגון ואנחה... ונפלו שני בני בקדחת... ונפלתי אני בחולי הקדחת והייתי כגבר אין איל, ויעמוד בין המתים ובין החיים... ויהי בימי ספוד הסופדים כי באה עת הפקודה לפני ידידי חיים אשר הגיע לפרקו, והוא אשה בבתוליה יקח יום שבת קודש ראש חודש אדר ב' נפל למשכב, ביום ב' שלא נאמר בו כי טוב נאסף... כי ביום ל"ג לעומר נוסף עוד על צערי וכאבי על הבן השני נהוראי שמיה..."

מכה נוראה נוספת לא פחות נחתה על יהודי טריפולי. בשלהי שלטונו של עלי פאשה (השליט בלוב משנת 1754 ועד 1793) התחוללו מאבקי שלטון בין בני משפחת קראמנלי, אחמד ויוסף בניו של עלי פאשה. מאבקים אלו גרמו לנסיגה כלכלית, לאי יציבות מדינית ופוליטית ולמלחמות אחים, שאליהן נקלעו היהודים בעל כורחם. יהודים רבים נפגעו, ומצבם החמיר בשל פריקת עול של אספסוף ערבים, בעיקר בערי השדה, שניצלו את הזדמנות המהומות כדי להתנכל לשכניהם היהודים.

עלי בורגול הקורסאר הרודן של אלג'יריה

כתב ידו של רבי אברהם כלפון

בכתבי יד קדמונים ובפנקסים. הוא נבר בגנזכים, במסמכים, תעודות, כתבי יד, ספרי בית הדין, ארכיוני ממשלות, גנזי ממשלה, ספרי זיכרונות ועוד, וניצל לצורך כך את מעמדו הבכיר בקהילה ואת קרבתו לשלטונות. הוא טרח ללקט, לכתוב ולתעד כל דבר שידע מעברה של קהילתו ואת קורותיה. את מצב היהודים שבה בזמנים שונים, החכמים שנקלעו אליה, שדרי"ם שבאו אליה מארץ ישראל, את סדרי השלטון ותהפוכותיו ועוד רבות. אולם שוד ושבר, אזי לה לאותה בושה. בגלל רשלנותם הפושעת של גורמים שונים בקהילה, האציקולופדיה האדירה הזאת - אבדו עקבותיה, פרט לעמודים ספורים. על כך בהרחבה במאמר המצורף "משולחניו של חוקר".

לשמחתנו הרבה, ר' מרדכי הכהן בספרו "הגיד מרדכי", דולה פרטים רבים מהעמודים הבודדים שנשארו לפלטה. וזהו המזכרת היחידה שנשארה ממפעל

ניצל את מלחמות האחים בתוך משפחת קראמנלי כבש את טריפולי בשנת התקנ"ג-1793 והשליט בה משטר אימים. כל אוכלוסיית העיר נפגעה, כולל הנתנים הזרים, ובעיקר היהודים. עלי בורגול עשק וחמס את רכושם, ביצע מעשי אכזריות והכריח את היהודים לחלל את השבת ואת מועדיהם. הוא הוציא להורג בעינויים קשים ובשרפה בשל כל דבר התנגדות למשטרו או חשד להתקוממות נגדו, בין הקרבנות היו שלושה יהודים שנחשדו באי נאמנות לשלטונו. אחד מהם, שנשרף חיים, היה דוד, בנו של ר' אברהם.

בעת צרה וצוקה זאת השכילו אחדד ויוסף להשלים ביניהם, ובסיועם של חמודה, הבי" של תוניסיה, שנזעק לעזרה והאוכלוסייה המקומית כולל היהודים, שהתארגנה בהתנגדותה למשטר הצליחו למגר את שלטונו של עלי בורגול, והוא נאלץ להימלט מטריפולי. יום כניסת בני קראמנלי לעיר טריפולי הבירה בכ"ט בטבת שנת התקנ"ה-1795, נקבע ליום חג ליהודי לוב - "פורים בורגול". מועד אשר מציינים אותו בכל שנה (עד היום), שבו אין קוראים תחנון, ובשבת לפני כן קוראים את הפיוט "מי כמוך".

"סדר הדורות" - קורות קהילת לוב לדורותיה:

ר' אברהם, גדול חוקרי לוב ויהודיה. ללא פועלו היה נמחק כמעט לחלוטין עברה של קהילה עתיקת יומין זאת. מפעל חייו האדיר והחשוב ביותר הוא כתיבת הספר "סדר הדורות", קורות קהילת לוב לדורותיה, פאר היצירה שלא הייתה כדוגמתה מאז ועד היום. הוא ניחן בחוש היסטורי מפותח שדחף אותו להתעניין

עין במר בוכה

יהלום יקר מציאות ונדיר ביופיו נוצץ באור יקרות הזמן בידי הקהילה, אולם שוד ושב, לאשפה הושלך כאבן שאין לה הופכין. תיאור זה מביע ולו במעט מזער את התסכול הרב של כל חוקרי קהילות לוב לדורותיהם, אשר נאלצים להתמודד שוב ושוב בחורים שחורים גדולים ועצומים בהיסטוריה יהודי לוב.

ר' אברהם כלפון זצ"ל עסק כל חייו במלאכת הקודש במטרה להעלות על הכתב את קורות יהודי לוב לדורותיהם. הוא נבר בגנזכים, במסמכים, תעודות, כתבי יד, ספרי בית הדין, ארכיוני ממשלות, גנזי ממשלה, ספרי זיכרונות ועוד, ללא לאות, בכדי לגמור את ההלל ולהגיש בפנינו את פאר היצירה של "סדר הדורות" לקהילת יהודי לוב.

האם בני הקהילה ידעו להעריך אוצר בלום זה?

ר' חיים הכהן בספרו "הגיד מרדכי-קורות לוב ויהודיה" מציג בפנינו את האמת המרה והכואבת לפני כמה שנים:

"כתיבות עתיקות ודברי חפץ אך מעטים המה פה כי ליקטום עוברי אורח, ומהם אשר אבדו מהשבי ומהביזה, וגם הם לא היו נחשבים לכולם בעיני ההמון לשמרם ולא ידעו הן ערכם. זכרתי כי בימי חרפי היו המון כתיבות יד של החכם רבי אברהם כלפון אך ההמון לא חלקו להם כבוד, השליכום לגניזות ויאבדו, ואני אספתי מהם בגדלי איזה דברים מקוטעים ובלויים, אשר בניתי וחברתי עליהם הספר הזה."

גולת הכותרת של מחקריו על קהילת יהודי לוב לדורותיה הייתה "סדר הדורות". מכתב יד גדול ומפואר זה, נותרו לפליטה 54 עמודים בלבד שנשמרו בבית הדין הרבני בטריפולי. כתב היד היה אמור להיות בבחינת "אור לגויים" לכל יהודי ויהודי מבני הקהילה. אולם לפי תיאורו של ר' מרדכי הכהן מבינים אנו את היחס המחפיר אשר לו זכו כתביו של ר' אברהם כלפון.

העובדה המדהימה בנוגע לכתב יד זה היא, שבאופן מפתיע ובדרך עלומה, מתגלגל לספרות הפרטית של פרופסור מאיר בניהו, בנו של הרב הראשי לישראל, הראשון לציון הרב יצחק נסים. למרבית התדהמה, הוא ממאן בכל תוקף להראותו לאף אדם, ומוכן היה רק לנדב שורות מעטות בלבד לשם מחקר. לאחר פטירתו ניסיון להתחקות שוב אחר כתב היד דרך בני המשפחה, אולם לתדהמתנו, הוא "עלם".

גם בימינו אנו, איננו חפים מאשמה כבדה ואנו מזניחים קשות את המוטל עלינו - לפרסם את כתביו של ר' אברהם כלפון זצ"ל שנשארו לפליטה.

במשך כשלושים שנה מצוי בידו של אחד מבני הקהילה חלק מכתב יד "קינות ר' אברהם כלפון" הכולל קינות על בני משפחתו ועל רבני דורו. אולם עד כה לא טרח להעלותו על הכתב ולפרסם את כתב היד החשוב הזה.

בבית הספרים הלאומי קיימים כתבי יד רבים של ר' אברהם כלפון, כאבן שאין לה הופכין: "לקט אברהם", "גורלות וסגולות", "מליצי יושר", "שבעה עיניים", "תוכחות מוסר", "גורלות, סגולות, מזלות", "תהלות ה'", "ליקוטי פתגמים מהתלמוד" ועוד רבים.

זכות וחובה היא עלינו להשתדל ולהתאמץ ולעשות ככל יכולתנו למען הדפס את כל כתבי רבותינו בכל מקום הימצאם באשר הם, למען ידעו הדורות הבאים...

כדי לסיים בכל זאת בנעימה אופטימית, הנני להביע את הערכתי הגדולה לידידי אסף רביב הי"ח, אשר עסק במלאכת קודש ולאחר מאמצים כבירים פענח את כתב היד "מעשה צדיקים" לר' אברהם כלפון זצ"ל, ולפני כשבע שנים הצליח לזכותנו ולהדפיס ספר חשוב זה. הספר מאגד בתוכו 261 סיפורים חשובים, ובחלקם נדירים מאוד, על חכמים שונים ובחלקם רבני לוב המספקים אינפורמציה נדירה. כתב יד זה נכתב לפני כמאתיים שנה, ורק עתה ראה אור. את חובתי הצנועה להצלחת ספר זה תרמתי בכך שהעברתי לאסף ידידי את כל האינפורמציה אשר הצלחתי לאסוף על ר' אברהם כלפון זצ"ל במשך עשרות שנות מחקר.

מדרשו של הרב המופלא חיד"א הי"ח ראיתי אותו שהיה אוחד ד' מינים בידו הימנית משעת קריאת ההלל עד אחר עלינו לשבח."

החיד"א מותיר בר' אברהם רושם כביר ובלתי נשכח. על כך הוא כותב "ואני הצעיר אברהם כלפון הכותב זכיתי ונהניתי מאור פני מלך י"ג חדשים". מתוך הערצה רבה לחיד"א, אוסף ר' אברהם כל פיסת אינפורמציה על אודותיו, על תולדותיו, פרטי חייו, מעשיו וקורותיו, מנהגיו והליכותיו. הוא היה הראשון שכתב את תולדות חייו של החיד"א, והודות לו יש בידינו פרטים רבים ומעניינים על החיד"א שלא היו נודעו לנו משום מקור אחר.

ר' אברהם ממשיך במסעותיו מחוץ ללוב, מגיע לתוניס ושוהה במחיצתו של ר' פנחס גרמון שבביתו הייתה ספרייה חשובה וגדולה. ר' אברהם מעתיק שם ספרים וכתבי יד שונים ומעשיר את ידיעותיו בחידושים ומעשיות מפי מארחו. הוא עורך מסעות חוזרים ונשנים לליבורנו, תוניס, פיזה ומאלטה.

עלייתו לצפת ובטירתו:

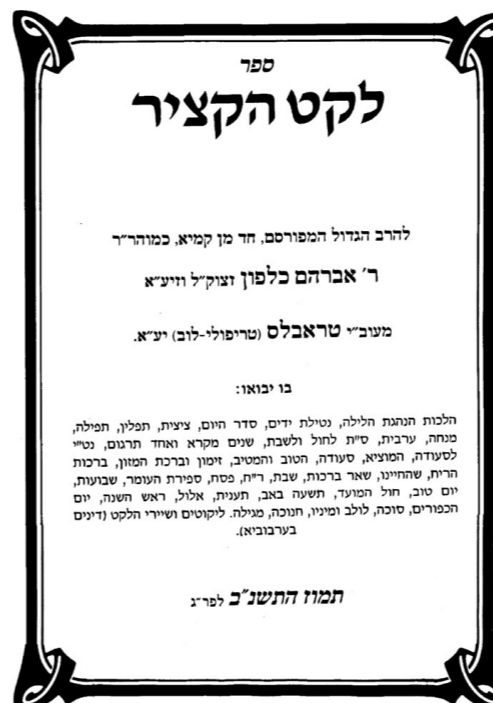
בשנת תקע"ח-1818, בהיותו בן שבעים ושבע שנים, חש ר' אברהם שהגיע הזמן להגשים את חלומו הגדול ולעלות לארץ ישראל. ביום שני, כ"ב אלול התקע"ח, דורכות רגליו של ר' אברהם ברגבי עפרה של ארץ ישראל בצפת. "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם אשר זיכני האל יתברך שמו לעד שהגעתי לעיר הקודש... צפת... ואני בזאת השנה בן שנת שמונה ושבעים שנה".

אך לא ארכו הימים, ור' אברהם כלפון זצ"ל נקרא לשיבה של מעלה, בעיצומם של עשרת ימי תשובה, שבת שובה, ו' בתשרי שנת התק"פ-1820. בן 79 שנה היה במוותו. במשך ימי השבעה שנותרו עד יום הכיפורים, נערכו לו הספדים בעיר, כשר' אברהם אדאדי זצ"ל (שאף הוא עלה לצפת מטריפולי) סופד ובוכה לו ודורש עליו כל ימי האבל.

וחכמים- הודפס "מליצי יושר": תוכחות מוסר "מפעלות תמים דעים": עיניים מבהילים, מנהגים זרים וספורים נפלאים "תהלות ה'": על תהילים "שבע עיניים": עיניים שונים "סדר תפילות": אוסף תפילות "ללמד אדם דעת": אוסף מכתבי רבנים וחכמים "גורלות ומזלות": גורלות, סגולות ומזלות "תוכחות מוסר": דברי מוסר "דיואן שירים פיוטים וקניות": אוסף גדול של שירים פיוטים וקניות

ר' אברהם כלפון והרב חיד"א (ר' חיים יוסף דוד אזולאי)

קשר הידידות בין ר' אברהם לבין הרב חיד"א החלו בשנת התקמ"א-1781, באמצעות אגרות ומכתבים שהחליפו ביניהם. החיד"א אף שלח מספריו לטריפולי, ורבי אברהם הפיצם ושלח לו את כסף תמורתם. בין השד"רים המפורסמים המתארחים בביתו של ר' אברהם אנו מוצאים את ר' אברהם אזולאי בנו של החיד"א, שבא כשד"ר מירושלים בשנת התקמ"ג-1783. בשנת התקס"ד-1804 הקשר ביניהם מעמיק, כאשר ר' אברהם נוסע לליבורנו שבאיטליה כדי לחסות בבית מדרשו של החיד"א למשך כשנה אחת. בספרו "לקט הקציר" הוא מרבה לצטט ולספר על מנהגיו ומעשיו של החיד"א כפי שנגלו לעיניו. "בהיותי בעיר ליבורנו... בבית

יד נדירים שלולא כן היו נאבדים מהעולם. רוב חיבוריו הם ליקוטים והעתקות שהעתיק מספרים שונים. הוא מקבץ לספריו אוצר של דברי הלכה וחידושים, אגדה ומוסר, שירה ופיוט, מעשי צדיקים וקורות הימים, פרשנות וטעמי דינים ומנהגים. על בקיאותו הרבה בתחום ההלכה מעידים חיבוריו "חיי אברהם" ו"לקט הקציר".

"שבהיותי אני הצעיר וזעיר מכל בני העיר אברהם כלפון ס"ט... חשקה נפשי בספרי כתיבת יד של האחרונים ושל הראשונים ותמיד אני טורח בשבילם, ובכל מקום שנשמע בספר כתב יד אני טורח לראותו או לידע מהותו ואיכותו". מכל מקום אפשרי השיג ר' אברהם כתבי יד עתיקים, וכאשר נתקל בכתבי יד שאותם לא היו מוכנים למכור לו, הוא ישב והעתיקם.

חיבוריו של ר' אברהם כלפון - רשימה חלקית:

"סדר הדורות": קורות קהילת לוב לדורותיה "חיי אברהם": טעמי המצוות והמנהגים בתפילות - הודפס "לקט הקציר": דינים השייכים לאורח חיים - הודפס "לקט אברהם": חידושים על התנ"ך "מחנה אברהם": אודות חכמים ורבנים "מעשה צדיקים": מאות סיפורים על רבנים

חיי הכביר של ר' אברהם כלפון. מכמות האינפורמציה שאוסף ר' מרדכי בספרו, מבינים אנו את כמות האינפורמציה הכבירה שאבדה.

רבים החוקרים שמסתמכים רבות על שארית הפלטה של כתביו ומחקריו ומייחלים לכל פיסת אינפורמציה. ר' אברהם אדאדי מחבר ספר "השומר אמת", ר' מרדכי הכהן מחבר ספר "הגיד מרדכי, קורות לוב ויהודיה", פרופסור נחום סלושץ מחבר ספר "מסעי בארץ לוב", גבריאל רקח ועוד רבים.

השיבה ב"דאר בישי":

בכל זמן פנוי ר' אברהם מסתופף בישיבתו, המלאה ספרים על כל גדותיה, בבית הכנסת "דאר בישי", מתפלל ושוקד על לימוד התורה, אינו מזניח את ספרייתו שאותה הוא מרבה להעשיר בספרים וכתבי יד רבים, ועוסק ללא לאות במלאכת הכתיבה.

למרות האסונות הפוקדים אותו, ר' אברהם נאחז במלאכת הכתיבה, אהבתו הגדולה, ומשקיע בכך את מירב זמנו ומרצו בהשאירו אחריו נכסי צאן ברזל. מרבית חיבוריו נכתבו יותר מפעם אחת, כאשר הוא עורכם מחדש, משכללם ומוסיף בהם חידושים. לעתים הוא מעתיק קטעים ארוכים ואף חיבורים שלמים. מעשיו אלו משמרים בידינו כתבי

ציון טורי

עוצמתו של הפיוט

הערב רד. כולם באים ומתאספים בבית הכנסת. זרם האנשים נמשך, משבחות, שניים ושלושה דורות, זוגות ויחידים. דתיים, שומרי מסורת וכל מי שלבו השיאו, מתפללים קבועים ואורחים. לוקחים מחזור, מתעטפים בטלית, מחפשים מקום ישיבה, לוחצים ידיים, חיבוק, חיוך, משוחחים עם השכן, מלחלים את השפתיים, ובשעה היעודה החזן מתחיל: **לָא אֵלֵי תִשְׁתַּקְּתִי בְּךָ חֲשֻׁקֵי וְאַהֲבָתִי לָךְ לְבִי וְכַלְיוֹתַי לָךְ רַחֲמֵי וְנִשְׁמָתַי...** תשעים ושתיים השורות של הפיוט מובילות אותנו לתחילתו של יום הכיפורים.

הבחירה בפיוט כדרך להתחיל בה את תפילות יום הכיפורים, אינה מקרית. טבעו של הפיוט שהוא מושר על ידי ציבור, וטבעה של שירת הציבור שהיא מחברת ומגבשת את הפרטים לכדי קבוצה, ובכך מעניקה לכל יחיד שייכות וכוח. גם אם אתה זר ומרגיש שאינך שייך, ברגע שאתה שר עם ציבור, היית לחלק ממנו.

השירה גם מקרבת ומקשרת בין הדורות, אני זוכר את אבי ע"ה שר יחד אתי, והוא זכר את אביו, וכן הלאה במעלה הדורות - "זה השיר שסבא שר אתמול לאבא, והיום אני..."

כאשר היחיד שר, הנאת השומעים תלויה באיכות הווקאלית שלו. בשירת הציבור כל הקולות מתערבבים, השירה עולה יפה וערבה לאוזן, הקולות מתחברים יחד, ונוצרת הרמוניה, והרי זהו אחד העניינים המרכזיים בערב זה:

בְּיִשִּׁיבָה שְׁלֵל מַעְלָה. וּבְיִשִּׁיבָה שְׁלֵל מַטָּה... אַחַנּוּ מִתִּירֵי לְהַתְפַּלֵּל אֶת הַעֲבָרִינֵי;

כלומר, השער פתוח לכולם, כולם מותרים לבוא ולהצטרף ולהתחבר יחד, ואז התפילה עולה יפה עבור כולם.

עוצמתו של הפיוט אינה רק בכך, שכן גם המנון של מדינה או שיר לכת בצבא פועל פעולה דומה, אך הם אינם מתאימים לבית כנסת. המרכיב הנוסף הוא כמובן המילים.

למרות שהפיוט אינו "תפילה", הוא גם אינו "חולין". הפיוט מחבר בין תפילה לבין שירה, בין שפת התנ"ך לבין לשון המשנה והעברית שהייתה מקובלת באותה העת שבה חובר הפיוט.

בפיוט יש גם שימוש נרחב במקורות - בתנ"ך, במדרש ובאגדה, בהיסטוריה ובעכשווי, שילוב של מחשבה ורגש, והפיוט הוא שמהאפשר את המכלול הזה.

ר' אברהם אבן עזרא (1089 - 1164) אשר לו מיוחס הפיוט, מעורר באמצעותו את הנפש לערגה ולכמיהה לא-ל, "בְּךָ חֲשֻׁקֵי וְאַהֲבָתִי" ובאמצעות שימוש בפנייה ישירה

"לָךְ", "בְּךָ", "אֵלֵי" מסיר את המחיצות. הפיוט מכוון אותנו למצב נפשי הראוי לשעה גדולה זו של כניסת יום הכיפורים. באמצעות פנייה לרגש ופריטה על אותם נימים שמביאים להסרת האגו והרדיפה אחר החומריות, בחזקת: "דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון", והפיוט נותן לכך ביטוי. נדגים זאת במספר שורות בודדות מתוכו.

מתוך חלקו הראשון של הפיוט: "לָךְ אֲנִי בַעֲדֵי חַיִּי, וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי..."; הכול שלך, וממך הכול, וזהו "דע מאין באת".

מחלקו התיכון של הפיוט: "וְאַנְשֵׁמַי וְאַרְבֵּי; וְבָגְדֵי וּבְזֵיתֵי..."; זהו מתן הדין וחשבון - הווידי - זהו "ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון".

ובסיום הפיוט "וְיוֹם לְכֵתִי לְפָנֶיךָ, רָצָה נָא אֶת הַלִּיכָתִי..."; - וזהו "דע לאן אתה הולך".

בגמרא (ברכות דף ה, ע' א) נזכר: "אמר ר' לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש, לעולם ירגז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, ניצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע, אי אזיל (אם הצליח) מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה".

כעת נמצא המתפלל במצב הנפשי המתאים לתחילתו של יום הכיפורים.

פריצת גבולות

לעתים פורץ פיוט מגבולותיו, ואז הוא מושר באירועים נוספים. למשל, השורות "פניך אחותי כלה הראיני", שמנהג עדתנו היה לשיר אותן בטקס החופה לאחר שבע הברכות, במקורו שייך לחג השבועות (לאזהרות).

כך קרה גם עם פיוט זה. מתברר שהפיוט משמש בגלל תוכנו כפי שתואר לעיל גם באירועים פחות משמחים, לא עלינו. לעובדה זאת התוודעתי תחילה בעניין אישי.

- תרס"ח (1908) כחכם באשי בטריפולי (רב ראשי בתקופת השלטון העות'מני) - וכך נסגר מעגל.

עת שערי רצון

פיוט מרכזי נוסף בתקופת הימים הנוראים, הוא הפיוט "עת שערי רצון".

עַת שַׁעְרֵי רָצוֹן לְהַפְתִּיחַ יוֹם אֶהְיֶה כְּפִי לְאֵל שְׁוֹטֵחַ אֲנָא זָכַר נָא לִי בְיוֹם הַכֹּחַ עוֹקֵד וְהַנְעִיקָד וְהַמְצַבֵּחַ

האם אפשר לתאר את תפילות ראש השנה ללא פיוט זה? לדעתי ולדעת לא מעט מתפללים שאני מכיר, זה כמעט בלתי אפשרי.

בחלקו הראשון של המאמר זיהינו כי קיימת משמעות למיקום הפיוט בסדר התפילות, וכי לפיוט יכולות לפרוט על נימי הרגש וליצור סוג של הכנה נפשית לקראת השלב הבא בסדר היום.

מצוידים בשתי התובנות הללו, ננסה ליישמן גם לגבי הפיוט "עת שערי רצון".

את הפיוט אנו שרים לאחר קריאת התורה ולפני התקיעות.

לגבי תקיעות השופר, הרמב"ם מציין (בהלכות תשובה פרק ג' הלכה ד'): "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת באינטרנט, נתקלתי בסיפורו האישי של ר' עזרא ברנע הי"ו (ראה במסגרת), וזהו סיפור המעשה:

בשנות ה-50 נפטר בירושלים רבה הספרדי של העיר הרב חזקיה שבתאי זצ"ל (ראה במסגרת). אביו של עזרא ברנע שנכח בלוויה שב הביתה נרגש וביקש מבנו שבהלוויה שלו לא יספדו לו אלא יאמרו את הפיוט הזה.

עם פטירת האב, רצה הבן למלא את מבוקשו ופנה וסיפר זאת לראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל. תשובת הרב הייתה לקיים את בקשות הנפטר, שכן אותו יום היה ראש חודש (ואין מספידים בו), ולגבי הבקשה שישירו את הפיוט, אמר לו הרב - שאביו ז"ל בוודאי השתתף בהלוויה הרב חזקיה שבתאי זצ"ל. בזמן כתיבת המאמר חיפשתי מידע נוסף על הרב שבתאי חזקיה זצ"ל, והנה מצאתי, כי הרב שימש בין השנים תרס"ד (1904)

עזרא ברנע הי"ו

נולד ב-1935 בשכונת הבוכרים. חזן מגיל 13. עסק בחינוך כמנהל וסגן מנהל בבתי ספר.

ב-1985 התמנה למנהל מכון רננות, למוזיקה יהודית בירושלים, ובו גם לימד חזנות.

ייסד את בית הספר המרכזי לחזנות בירושלים ואת סניפיו בערים רבות בארץ, שבהם הקפיד ללמד את המסורת הירושלמית.

ב-1987 יזם את מפעל התיעוד, השימור וההצלה והתיעוד של המסורת המוזיקלית של 25 עדות, במהלכו נצברו כ-45 אלף פריטים, ראו אור ב-150 אלבומים ובמאות תקליטורים וקלטות ובניהם גם בנוסח יוצאי לוב.

הרב חזקיה שבתאי זצ"ל

נולד בסלונקי (1867) כבן 6 עלה עם הוריו לירושלים.

שימש במשך שנים כשליח דרבנן וביקר במדינות רבות בעולם והיה חבר הרבנות הספרדית בירושלים.

שימש כסגן הרב הראשי ("כחם באשי") של יפו אח"כ כיהן כחכם באשי בטריפולי ולאחר מכן התמנה כחכם באשי בחלב במשך 18 שנים ואז שב לירושלים והתמנה כראב"ד לעדת הספרדים בעיר.

בשנת 1940 נבחר כחבר מועצת הרבנות הראשית ונכלל גם בהרכב בית הדין הרבני הגדול. ייסד בירושלים את ישיבת "שערי אורה".

עוקד והנעקד והמצב

גם המלאכים אינם נשארים אדישים, ויהימו קל מלאכי מַרְכָּבָה, אֲפֹן וְשָׂרְף שְׂוֹאֲלִים בְּנִדְבָה: מִתְחַנְּנִים לְאֵל בְּעַד שַׁר צָבָא, אֲנָא תְנֶה פְדִיּוֹם וְכֹפֵר הֲבָה: אֵל נָא יְהִי עוֹלָם בְּלִי יָחַד - עוֹקֵד וְהַנְעִיקָד וְהַמְצַבֵּחַ.

המילים, השירה שמתחזקת בית אחר בית והסיום החוזר בסוף כל בית - "עוקד והנעקד והמזבח" שכאילו "שולף" אותנו כל פעם מהסצנה, והבית הבא משליך אותנו בחזרה לתוכה, מעבירים את הציבור טלטה רגשית, שלאחריה הוא מוכן לשלב הבא - "לשמוע קול שופר".

בע"ה שתהא לנו ולכל בית ישראל שנה טובה ומבורכת, תישמע ותתקבל תפילתכם ברצון.

vaturisi@netvision.net.il

מאבק הציונים לשינוי פני הקהילה בלוב בראשית המאה העשרים

מאת: פרופ' מוריס רומני

לא ניתן להעריך את התפתחותה של הקהילה היהודית בלוב במאה העשרים, ובפרט את הסיבה לעלייתה ההמונית של קהילה זאת לארץ ישראל מיד לאחר קום המדינה, מבלי להתייחס לתולדות התנועה הציונית בלוב ולמאבקה על כיוון התפתחות הקהילה. המאבק ניטש בין מנהיגי הקהילה, סוחרים מהמעמד הגבוה אשר ראו בתרבות האיטלקית את הדרך לשינוי חברתי ותרבותי של המון העם, לבין קבוצה של צעירים ציוניים אשר התנגדה לגישה זאת והתעקשה על כך שהציונות היא הפתרון היחיד לבעיות הכלכליות, התרבותיות והלאומיות של הקהילה. ברור ששני המחנות היו בעד שינוי האוכלוסייה היהודית וקידומה נוכח ההזדמנות החדשה שנפתחה בפניהם כתוצאה מהכיבוש האיטלקי: ההבדל ביניהם היה על הדרך להגיע למטרה - האם דרך איטליה והתרבות המערבית, או דרך ארץ ישראל והציונות.

בתי קברות ורצח יהודים, הניעו אישים יהודים לקשור קשרים עם גורמים יהודיים בינלאומיים, ובכלל זה פנייה להסתדרות הציונית בווינה, כדי שיוכלו בבוא העת להושיט להם עזרה.

המשכילים הראשונים בטריפולי, שראו בתרבות האירופית החדשה מקור לשינוי אורח חייהם המסורתי והזדמנות לקידום החברתי והכלכלי. סימני התמערבות אלו העמידו במבחן את מערכת החינוך המסורתית, והרבנים ראו בה איום על המבנה החברתי והכלכלי של הקהילה.

מול שתי הגישות האלה מצא המון העם את עצמו בין הפטיש לבין הסדן, ותגובתו, לפחות בשנים הראשונות, הייתה אישית וציפיייה להתפתחויות בשטח. אלה לא אחרו לבוא. משקלם של גורמים חיצוניים, יותר מאשר פנימיים, הוא שהכריע את המאזן לטובת הציונים. העיתונות היהודית האיטלקית ומנהיגי הקהילה היהודית באיטליה, בנוסף להתפתחות העניינים בארץ ישראל ובמקומות אחרים באירופה, ובלי ספק, ועידת השלום בסאן רמו, היו הסימנים ששכנעו את המון העם בצדקת הציונים והגבירו את תמיכתו בקו הציוני, תמיכה זאת הייתה קטנה בראשיתה, למרות ריבוי הפעילות התרבותית והחברתית בקרב המון העם. השתלטות המחנה הציוני על הקהילה כולה לא התרחשה אלא שנים רבות לאחר מכן, ערב מלחמת העולם השנייה. אז נוצרה מציאות חדשה אשר עזרה ביתר שאת למחנה הציוני.

מכל מקום, יהדות לוב, כמו שכנותיה בארצות המגרב, לא נשארה בלתי מושפעת בעקבות חדירתן של מעצמות אירופה לאזור. כבר במחצית השנייה של המאה הי"ט התחילו להופיע ניצני

מתח בין היסודות החברתיים השונים

רוב האוכלוסייה בטריפולי הוגדרה כמסורתית הנתמכת על ידי מוסדות הקהילה באמצעות מסים שהוטלו על שחיטה כשרה או מכירת מצוות בבתי הכנסת השונים, בנוסף לתרומותיהם של עשירי הקהילה. אוכלוסייה זאת הסתגרה בחארה (הרובע היהודי) בתנאים כלכליים וחברתיים ירודים, והייתה בעלת חינוך תורני מסורתי הדוק, גורמים אלה ביטאו בסופו של דבר את שמרנותה של אוכלוסייה זאת והיו מעצור לדעות מתקדמות או לשינוי חברתי.

לעומת רוב זה היה קיים מיעוט קטן של יהודים זרים נתיני איטליה, הולנד, ספרד ואוסטריה, ועוד מספר קטן של אנשים מתוך הקהילה המקומית אשר חיפשו את קרבתם של היהודים בעלי נתינות זרה, ואשר היו מושפעים, למעשה, מתרבות אירופה שבה ראו פריצת דרך לקידום האישי. בין אלה לבין הרוב השמרני, "המון העם" שומרי המסורת בקנאות, המתנגדים לכל שינוי בסביבתו, נוצר מתח שהלך וגבר בסוף המאה הי"ט והגיע לשיאו בתחילת תקופת הכיבוש האיטלקי. היחסים הפנים קהילתיים המתוחים תרמו לא מעט לקיטוב בקהילה. אך גם היחסים בין היהודים לבין הערבים בסוף המאה הי"ט הלכו והחריפו. הידרדרות היחסים בין היהודים לבין ערבים והתרבות מעשי האיבה, חילול

משה שרת בביקור בתלמוד תורה בבנג'י

ראשי "חברת ציון"

הקמת "חברת ציון" בטריפולי

במאי 1916 ניצל נחאיסי את ההזדמנות של התארגנות הקהילה מחדש והבחירות העומדות בפתח והקים את חברת "ציון", שבה ראה חלק מהתארגנות הקהילה בכלל. מטרת החברה הייתה לאמץ את תכנית באזל באמצעות הפצת ההיסטוריה של העם היהודי והשפה העברית.

בערב הבחירות לקהילה התכנסו הציונים בכנס מיוחד שארגנה חברת "ציון", ונכחו בו גם הרב יצחק כוכבזה, סגן-נשיא בין הדיון הרבני, שיצא בתמיכה בצעירים הציוניים. "ישראל" טען שזאת היא הסמכות הרשמית הראשונה שיצאה בתמיכה בציונים הצעירים. בעקבותיו באו אחרים, כגון הרב רפאל דבוש, הרב יוסף לעאן והרב ציון תשובה. תמיכתם של הרבנים באה על רקע כתבי האהדה שקיבלה חברת "ציון" מרבנים מאיטליה, משום שחשבו ליטול חלק במאבק בקהילה על הרעיון הציוני, וזאת לאחר שהתרברר מנאומיו של נחאיסי שפעולתו אינה סותרת את הדת.

לגבי נחאיסי, המאבק היה בין "אירופאזיזיה" של "המון העם" לבין "יהדות", בין התמערבות לציונות, לכן היה המאבק נטוש נגד המעמד הבורגני והאליטה החברתית של הקהילה. המאבק היה לא רק בין ציונות והתמערבות אשר בישרה התבוללות, אלא נגע גם לשאלה מי ינהיג את העם: האם העשירים שהיו במיעוט בקהילה, או המון העם: דמוקרטיזציה של המנהיגות או ריכוז כוח בידי אחדים, או כפי שהתבטא "ישראל", "קואליציה סודית". המאבק שנוצר היה אפוא גם על דמוקרטיזציה של החיים הקהילתיים. הקהילה היהודית בטריפולי, ברובה אם לא כולה, הייתה בעד שינוי כלכלי ובעד קידום חברתי. המודרניות קרצה ליהודים, והיתרונות שהעניקה התרבות האיטלקית לא נעלמו מעיניהם. ההתלבטות הייתה באיזו דרך להגיע למטרות הנכספות האלה, ובאיזה מחיה כפי שיתברר להלן, מנהיגי הקהילה הציגו את הקו, שכנראה היה מקובל, לפחות בתקופה הזאת, גם על המשטר האיטלקי, והוא סוציאליזציה של המון העם על ידי אימוץ התרבות האיטלקית, התנערות מהערכים היהודיים הישנים והמסורתיים והסתגלות למציאות יותר חומרית יותר פשרנית בנושא דת. המרחק בין קו זה להתמערבות ואולי להתבוללות לא היה די רחוק.

גם הציונים הצעירים רצו בשיפור מצבה החברתי, הכלכלי והתרבותי של הקהילה היהודית, ובפרט להרים את מעמדו של המון העם הסובל מדלות חומרית ומעוני נפשי. אך עבורם הדרך היחידה להשגת מטרות אלה יכולה להיות רק באמצעות רפורמה של מוסדות החינוך ומודרניזציה של השירותים החברתיים, תוך שמירה קפדנית על ערכי היהדות ותרגום לשפה

בנאומו על חובתו של כל יהודי ללמוד את שפתו, וביקש מכל חברי הקהילה לתמוך בוועד החדש של התלמוד תורה. המורה עקני דיבר על מפעל ההתיישבות בארץ, על הרצל ועל התנועה הציונית.

אך גם הניסיון של "תלמוד תורה לילי" בטריפולי לא האריך ימים, כישלונם נבע גם מסיבות אחרות, כגון חוסר תמיכתו הכספית של ועד הקהילה, סכסוכים בין אישיים וחשש מיחס השלטונות האיטלקיים לנושא.

מאבק הציונים והמשבר הקהילתי אחרי הכיבוש האיטלקי

שלוש שנים לאחר הכיבוש האיטלקי, עדיין לא היה ברור היחס של השלטונות האיטלקיים לקהילה היהודית. המשטר היה אישי לכל ענייני הקהילה ולארגונה מחדש. לעתים הסתמן גם יחס של איפה ואיפה לרעת היהודים ולטובת הערבים. מצב הקיפאון שהקהילה הייתה שרויה בו, הזנחת ארגונה מחדש של הקהילה על ידי השלטונות האיטלקיים ויחסי העוינות המתפתחים בין היהודים לערבים, היוו עילה לחמישה אנשים בעלי נטייה ציונית, הקרובים לקבוצתו של נחאיסי להחלים עצומה בידי 230 משלמי מסים שבקהילה. מטרת העצומה הייתה לבקש מהמושל האיטלקי ג'ובני אמיליו לפזר את ועד הקהילה ולמסור את רסן הנהלתה לוועד זמני, שידווח למושל על מצבה החמור של הקהילה והצעות לפתרון.

נחייסי טען, שחלה הידרדרות מוסרית ודתית בקרב רבים מחברי הקהילה כתוצאה מחוסר חינוך מתאים, המונע מהם התפתחות מוסרית, אינטלקטואלית וחברתית. את המנהיגים הוא האשים בחוסר תפקוד ובחוסר אחריות כלפי הקהילה שהם עומדים בראשה.

אישים מכובדים של הקהילה שהסכימו לקבל לידיהם את הנהלת הארגון ולמסור לצעירים את ההסברה ואת התיאום בין הגורמים השונים בקהילה. אך ארגון זה, שנקרא "אורה ושמחה", נדון לכישלון עוד לפני היוולדו. מצד אחד האנשים שנבחרו לנהלת הארגון הוכיחו אדישות וחוסר תפקוד כנדרש, ומצד אחר ראשי הקהילה הפגינו חוסר התעניינות ועיכבו כל עזרה להקמת הארגון. התנהגות זאת - אפשר ליחס לגורמים שונים, כמו: פחד מהשלטונות האיטלקיים מתגובה לפעילות ציונית מובהקת, חוסר אמון בהצלחתו של המפעל וכמו כן סכסוכים בין-אישיים שלא חסרו בהנהגת הקהילה.

אך הצעירים המאוכזבים לא אמרו נואש, ובהזדמנות ביקורו של הרב הראשי של רונה, ד"ר דארו דיסני, בטריפולי במארס 1914, ביקשו את תמיכתו בהקמת ארגון ציוני. דיסני, למרות הבעת הערכתו המלאה לצעירים הציונים, הציע להם לדחות בינתיים את הרעיון, ובמקומו הציע לפתוח קורס ערב ללימוד השפה העברית המדוברת "תלמוד תורה לילי" ולעסוק בהסברה על התנועה הציונית באמצעות ימי עיון וכנסים. הצעתו של הרב דיסני התקבלה, וכבר במשך ביקורו, ב-2.6.1914, נפתח הקורס בבניין "תלמוד תורה". בפתיחה החגיגית נכח הרב דיסני, ולצדו נכחו הרב מרדכי הכהן, אליהו נחאיסי ואחרים ממיסדי התנועה.

הידיעה על הקמת ארגון להפצת השפה העברית הגיעה לבנג'י, ומשם יצאו מספר צעירים לטריפולי ללמוד את הנושא. הדיונים התמקדו סביב חשיבות השפה העברית המדוברת והסברה נאותה שתבאנה בסופו של דבר לעלייתם של היהודים לארץ ישראל. מפגש זה בין הצעירים מבנג'י והציונים מטריפולי נשא פרי כבר במארס 1915. בחג הפורים התקיים כנס בטריפולי שנכחו בו נציגים מבנג'י, שלום לגייל, כמוס פלאח, הרב של בנג'י, ומאיר עקנין, המורה הירושלמי לעברית. הרב פלאח התמקד

לאומית יהודית. במלים אחרות, הציונים הכירו בדלותו של המון העם ודרשו את שחרורו מעונו ומסבלו, אך לא ממורשתו. גישות שני הצדדים התחדדו לקראת הבחירות לוועד הקהילה, שנערכו לראשונה ב-5 באוגוסט 1917. אליהו נחאסי, נשיא חברת "ציון" נבחר ב-519 קולות לוועד הקהילה, ותפס את המקום העשירי מתוך שלושים. למרות המנדט האישי שניתן לנחאסי, ועד הקהילה היה בידי כלפאללה נחום וקבוצתו. תוצאות הבחירות לא תרמו להרגעת הרוחות בין שני המחנות, ואולי אף נתנו תנופה חדשה למאבק על הכיוון שעל פיו תונהג הקהילה.

בישולן הציונים בבחירות 1917 גורם למשבר בקהילה ולעריכת בחירות חדשות

נאמו של נחום, שבוע לאחר הבחירות, התמקד בעיקר בנושאים דתיים, ארגוניים וחברתיים. הוא התווה את מדיניות הוועד בהנהגת הקהילה בהגדירו אותה כ"אוטונומיה מנהלית ודתית". לגבי החינוך, הוא הסכים שנפתחו אופקים חדשים ודרישות חדשות כתוצאה מהכיבוש האיטלקי, ולכן הוא ראה הכרח בחינוך חדש, אך "לא כדי לתת לצעירים חינוך מעמיק, אלא ללמדם את מה שצריך בכדי שיהיו פועלים טובים".

למעשה, קביעת המדיניות של הקהילה לא נעשתה בקהילה בטריפולי או בתוך הוועד. נאמו של נחום קיבל תהודה רחבה בביטאון החשוב של הקהילות היהודיות באיטליה, בביטאון "ישראל". כאן המאבק בין נחום לבין מחנה נחאסי והציונים התנהל לעיני הכול (לעיני הקהילה היהודית בלבד ובאיטליה ולעיני נציגי הממשל האיטלקי בלבד ובאיטליה), כאשר "ישראל" מתייצבים לצד הציונים.

"ישראל" האשים את נחום על ש"שכח להזכיר את חברת "ציון", שהביאה

צעירי אגודת "הרצל" בבנג'זי

לצעיריה קצת חיים וקצת אידאליזם". "גם לא מצא דברי שבח ועידוד ל-100 צעירים היכולים להוות אלמנט חשוב להתחדשותה של יהדות טריפולי". "לא היה כל כך רע אילו גנרל אמליו (מושל לוב) היה יודע שגם בטריפולי קיים גרעין של צעירים שהירמו את האידאל הזה, לטובת ישראל וגם לטובת העולם, ושאיטליה חייבת, מתוך רגש של צדק ואינטרס פוליטי, לשתף עימם פעולה אבל אנחנו מרגישים שמתהלכת בקרב מנהיגי הקהילה רוח של אדישות המזוהה אותם מאוד עם המתבוללים המערביים שלנו. אנו רוצים שישתחררו מהרגש הנחות הזה של פחד ושירגישו שהם מייצגים חלק מהעם הנצחי ושהם נושאי אידאל גבוה ביותר אשר גבר ויתגבר על כל הכיבושים".

שני אישים או שני מוסדות, אלא בין שתי השקפות עולם, בין שני סמלים: "ציון" ו"ניהול" כלומר האחת זוגלת במהפכה הציונית, והשנייה בסתם ניהול תקין של ענייני הקהילה הפנימיים. בעקבות משבר זה התפטר ועד הקהילה, ונתמנה אחד מנציגיו, מריו נונס ואייס, כמנהל אדמיניסטרטיבי עד לבחירות חדשות.

ניצחון הציונים בבחירות 1919

חוסר התמיכה של מנהיגי הקהילה בציונים, אדישות העם כלפיהם וכישלונות הפעילות בתקופה הזאת, הניעו את נחאסי וחבריו להדק את קשריהם עם הקהילה היהודית האיטלקית ולסמוך יותר ויותר על הביטאון "ישראל" המשמש להם במה למאבקם.

ערב הבחירות החדשות לוועד הקהילה, יצא "ישראל" בקריאה לשני הצדדים להימנע ממלחמת מעמדות, "שטריפולי היהודית עדיין אינה בשלה לה". בעיצומו של מסע הבחירות נפטר אליהו נחאסי ממחלה בגיל 28. הוא נחשב לחלוץ הלוחם עבור חיים ציוניים ועבור הדמוקרטיה בחיים הקהילתיים. מותו של נחאסי לא תרם להפוגה בין שני המחנות. במשך שלושה חודשים נאבקה חברת ציון לקיים את תורה ונדחתה על ידי ראש ועד הקהילה. בסופו של דבר התקיימו הבחירות במעון החברה בתאריך 14/12/18. מתוך שלושים נציגים שנבחרו לוועד הקהילה, 11 היו מחברת "ציון". אין ספק שזה היה ניצחון לציונים הצעירים.

התפתחות הציונות בבנג'זי

ועידת השלום נתנה תנופה להתפתחות ציונית גם בבנג'זי, בירתה של קירינאיקה, שבה חיו כ-2500 יהודים. כאמור, ב-1915 ביקרו מספר צעירים מבנג'זי בטריפולי כדי לעמוד מקרוב על הפעילות הציונית שם. אך כנראה לא התמידו בקשר, שממילא היה רופף, בין שתי הקהילות, וכל אחת פיתחה לעצמה בנפרד קשרים ישירים עם הקהילה באיטליה. הנושאים שהעסיקו גם

חוסילני עם ראש הקהילה כלפאללה נחום

את הקהילה היו הרב הראשי ותלמוד תורה. למרות שנושאים אלה היו זהים לאלה שהעסיקו את הקהילה בטריפולי, האמצעים שנגקטו ומידת ההצלחה שהגיעו אליה חברי הקהילה בבנג'זי היו שונים. בנושא הרב הראשי הצליחה בנג'זי לגייס את פרופסור גוסטבו כאלו, רבה הראשי של מנטואה, לשמש כרב בבנג'זי. גם בנושא תלמוד תורה, הצליחה קהילת בנג'זי כבר בשנת 1915 להביא את מאיר עקנין מירושלים ללמד את השפה העברית הארצישראלית לתלמידי תלמוד התורה בבנג'זי. לא זאת בלבד, אלא שהיה שיתוף פעולה ותיאום בין ועד תלמוד תורה, שבראשו עמד אליהו ג'וילי, ובין הרב כמוס פלאח, רבה של בנג'זי, לבין המורה הירושלמי במטרה ללמד את עיקרי הציונות.

וכך, בשנת 1915, הביעו מספר צעירים, ובראשם שלום לג'וילי, את הזדהותם עם הציונים: "גם אנו הצעירים של בנג'זי יהודים, לא זו בלבד, אבל אנו בנפש ובדם גם ציונים". אך פעילות מאורגנת לא הייתה עד לאוגוסט 1919. במאמר שהופיע ב"ישראל" ב-11.8.1919, כותב רקח מבנג'זי על "קבוצה של אנשים בעלי דחף אציל ועם רגש לאומי, המתכוונים להקים מועדון ציוני היכן שירוכזו כל המאמצים כדי להפיץ את הציונות". גם כאן הושם דגש על לימוד ההיסטוריה היהודית ועל לימוד השפה העברית "בקריטריונים חדשים ועל בסיס מדעי בדומה למה שנעשה בפלשתינה". מכאן התחילה הרפורמה בחינוך שהצליחה הודות לשיתוף הפעולה בין חברי ועד תלמוד תורה, ארגון "מקימי דגל התורה" וועד הקהילה בכלל.

המועד להקמת ארגון ציוני בשם אגודת "הרצל" לא איחר לבוא. ביום 7.9.1919, בבניין תלמוד תורה, חנך רנטו תשובה את הארגון. גם כאן נשמעו הדים של דבריו של נחאסי: "לא אינטרס עצמי, אלא אידאליזם וטובת הכלל". "חייבים לתת מעט מהשעות שלנו, מעט מהימים שלנו ליעד של ההתרחשות הלאומית... לא חייבים לסבול תמיד ובלעדית בחיי האינטרסים של המסחר, של העבודה, ולהתעלם מגורל עמנו, מחיינו הלאומיים והרוחניים, מעברנו הגדול ומהעתיד". מטרת האגודה - "להגן ולהפיץ את הרעיון של אחדות ישראל, לשתף פעולה על מנת לשפר את התנאים המוסריים והחומריים של הקהילה המקומית ולהרים את התודעה הלאומית". לעומת טריפולי, כאן לא דובר על צעירים ציונים ולא על הנהגת העם על ידי הארגון הציוני. בעיית הפער בין העשירים לעניים לא באה לידי ביטוי כלל. כאן אחוז גבוה מבני הקהילה היו סוחרים ממעמד בינוני ואמיד בהשוואה לקהילה בטריפולי. לעומת זאת, הודגש שיתוף פעולה בין הארגונים השונים ובראשם ועד הקהילה. אפשר לציין שבמקרה של בנג'זי, ועד תלמוד תורה לא רק ששיתף פעולה עם הארגון הציוני

החדש, אלא אף העמיד לרשותו את הבניין החדש ותמך בלימוד השפה העברית המודרנית, כך שבעוד שבבנג'זי היה כבר מורה מירושלים, קהילת טריפולי עדיין הייתה שרויה במשבר. בישיבתה הראשונה של אגודת "הרצל" הוגדרה הציונות כאמצעי "להחייאתן ולחידושן של שפתנו, תודעתנו וארצנו". לא נשמעה כאן, כמו בטריפולי, נימה של שימוש בציונות כאמצעי לרפורמה חברתית-כלכלית ומעמדית. היה חסר כאן תוכן חברתי, אידיאולוגי, שבלט בחריפותו בטריפולי. רק הרב גוסטבו כאלו הדגיש את הצורך לארגן את הקהילה מחדש ולהעלותה על הדרך המודרנית. גם נושא ההתבוללות הועלה בעקיפין באחת מההתכתבויות הראשונות של האגודה עם ההסתדרות הציונית בלונדון.

רחוב ב"חארא" (הרובע היהודי) בטריפולי

עלייה בכוחם של הציונים בוועד הקהילה בבחירות 1921

עלייה זאת בכוחם של הציונים באה כתוצאה מההתפתחויות קהילתיות וגם אזרחיות חשובות שאפשר למנותן: התפטרות ועד הקהילה, דחיית הבחירות וגישה הפשרנית של נונס אייס, שהתמנה זמנית לנהל את ענייני הקהילה, הן ש"העלו את מנייתיהם של הציונים לא היו מנצחים במאבק זה אילו לא היו גורמים זרים מוחץ למדינה שעזרו להטות את המשקל לטובתם. מתוך אלה יש לציין את העיתונות היהודית האיטלקית והתפתחויות מדיניות כמו הצהרת בלפור וועידת השלום בסאן רמו. גם תמיכתם של הרבנים המקומיים בציונות באה רק בעקבות מכתבי האהדה שקיבלה חברת "ציון" מהרבנים באיטליה.

בראשית דרכה של הציונות בלוב, מעורבותה של ההסתדרות הציונית הייתה אפסית, ורק מאוחר יותר היא הפגינה עניין. בכל זאת ולמרות ההתנגדות מצד ועד הקהילה על דרך פתרון המשבר ואדישותו של העם כלפי שני הכוחות, אפשר לומר שבתקופה זאת הונחה אבן היסוד של הרעיון הציוני בלוב.

בעבר, הצליחה במספר תחומים ובפרט בתחום מערכת החינוך "תלמוד תורה" ובתחום מינוייהם של גורמים "דמוקרטיים" לוועד הקהילה, ש"יש להם קשר עם המון העם, רגישים לדרישותיו החומריות והרוחניות ואשר חוננו בהשכלה יהודית טובה".

סיכום

התפתחות הציונית בלוב בראשית המאה העשרים מעידה על כך שהרעיון הציוני הוצג על ידי יחידים, לרוב צעירים בעלי אידאליזם, כפתרון למשבר הרוחני, הכלכלי והתרבותי אשר פקד את הקהילה עוד בסוף שנות המאה התשע-עשרה.

צילום: יאיר זיק

רפאל חביב

בעל הבית של תל-אביב

בראשית שנות השלושים של המאה הקודמת מגיע מלוב לארץ ישראל יהודי ציוני בשם רפאל חביב עם משפחתו ועם סכום כסף גדול. הוא מגיע לתל-אביב, מטרופולין גדול שנמצא בתנופת בנייה גדולה של בתים בסגנון הבאוהאוס, ומשתלב בעיר כיזם נדל"ן. רפאל חביב רוכש שטחי קרקע גדולי ממדים ובונה בניינים למטרות שונות. תוך זמן קצר זוכה רפאל חביב לכינוי "בעל הבית של תל-אביב" בזכות פעולותיו כעסקן ציבור ידוע וכאיש עסקים גדול מאוד.

מאת: מתי גילעד

תכנן אדריכל איטלקי שעבד לצד האדריכל המקומי הארי לוריא, והם נבנו בסטנדרטים שלא נראו עד אז בעיר, תוך שימוש בחומרי בנייה איכותיים במיוחד. הבניין עוצב בסגנון באוהאוס שהיה סגנון הבנייה המוביל בתל-אביב של שנות השלושים. לבניין כניסה מפוארת גדולה ורחבה, שני גרמי מדרגות עוטפים אותה, ומזרקה וברכת דגים מעטרות אותה. בתוך הבניין לובי כניסה מפואר המשמש את שני הבתים, מדרגות מרשימות, פירי אשפה וחדר מרכזייה.

הבניין המפואר נבנה בתחילה כבית מלון מפואר שלא היה כדוגמתו באותם הימים. גם היום הוא יוצא דופן ומרשים לא פחות. משפחת חביב התגוררה בדירות העליונות של שני הבניינים שהיו מחוברות לדירה אחת גדולה. הפרדוקס בסופו הוא, שלמרות שרפאל חביב היה עשיר מאוד, הוא חי באופן סגפני במיוחד וכפה את אורח חייו הקשה גם על אשתו ועל ילדיו. אורחים שהתארחו שם מספרים כי בביתו לא היו כמעט רהיטים, למעט שולחן אוכל עם ארבעה כיסאות. מפרסומי העיתונים משנות הארבעים נראה כי חביב נקלע לקשיים כספיים ולחובות גדולים, שכן רבים מנכסיו עברו לידי ההוצאה לפועל והוצעו למכירה כדי לכסות את חובותיו.

רבים סגלו לעצמם מאפיינים מודרניים אירופאיים. אך למרות נטייתם למודרנה המשיכו לשמור את דתם ומסורתם ועל זיקתם הגדולה לציונות ולארץ ישראל. בראשית שנות השלושים הייתה מגמה של עליית יהודים ציונים מלוב לארץ ישראל. המשפחות שעלו באותן השנים היו משפחות מבוססות יחסית, והן התיישבו בעיקר בשכונת הגפן ברמת-גן, שכונת בנגאזי בבני-ברק ובשכונת מונטיפיורי בתל-אביב. משפחות מבוססות יותר השקיעו את ממונן ברכישת בתים וקרקעות, ושפתן הייתה עברית בלבד. באותה תקופה עלה ארצה גם רפאל חביב עם משפחתו, והוא הביא עמו ממון רב מאוד. בדרך אל ישראל אכסן את הכסף בפחים של זיתים כדי להסוות אותו מעיני הגנבים.

מספרים שרפאל חביב הגיע לבנק דיסקונט ברמת-גן והפקיד את כספו, למחרת היום הוא נקרא למשרדו של רקנאטי מנהל הבנק שהסביר כי בסכום שהפקיד הוא יכול להצטרף להנהלת הבנק כשותף, אבל בנקאות לא עניינה את רפאל, והוא סירב להצעה.

רפאל חביב פנה לעסקים שבאמת עניינו אותו - נדל"ן וזמזומות בנייה. הוא רכש שטחי אדמה גדולים באזורים רבים ושונים עליהם הוא בנה בתי מגורים בבת-ים, ברמת-גן ובתל-אביב, בית חולים בנתניה, ובית מלון אחד מיוחד בתל-אביב עליו עוד יסופר רבות בהמשך. עושרו ומעמדו הגבוה של רפאל חביב, שנותר שריר וקיים גם בארץ, מזכה את חביב בכינוי "בעל הבית של תל-אביב".

רפאל חביב ממשיך לתרום מכישוריו לקהילה גם בארץ כעסקן ציבור בשנת 1944 הוא נבחר כחבר הנהלת ההתאחדות עולי צפון אפריקה שדנה בבעיות של יהודי צפון אפריקה ובטיפול ובסידור העולים החדשים משם.

משפחת חביב ידועה מאוד בקרב הקהילה הלובית, משפחה אריסטוקרטית בעלת נתינות בריטית אשר השתבחה בצאצאים יוצאי דופן. בניה נחשבו לגאונים ממש, בעלי תפיסת עולם שונה ומיוחדת, ובשל עושרם הרב נמנו עם פרנסי הקהילה. בין המפורסמים מבני המשפחה היה זקיני חביב, אחיו של רפאל, שעמד בראש הקהילה של יהודי לוב לאחר מלחמת העולם השנייה ותרם רבות לקהילה בשנות

ידועה מעיתון "המשקיף" 1944:

העלייה הגדולה ארצה.

בלוב היה רפאל חביב איש עסקים ממוחל וגם עסקן ציבור ידוע בקהילה. הוא שימש כנשיא ההסתדרות הציונית הטריפוליטית החל משנת 1928 והיה בין המוכובדים אשר קיבלו את פניהם של מלך אטליה ויטוריו אמנואלה השלישי בביקורו הרשמי בבית הכנסת המפואר בטריפולי יחד עם משלחת הכבוד שלו. בין הנכבדים הנוספים היו מר שמעון חג'ל נשיא העדה, האדריכל רוברטו דיזיני, אמיליו ארביב, בנימין רקאת, דוד בוכובזה ועוד.

הכיבוש האיטלקי בלוב היטיב עם היהודים מהבחינה הכלכלית. יהודים רבים תפשו עמדות מפתח במנהל, במסחר, בתעשייה ובבנקאות, השתלבו בכלכלת המדינה ונהנו מהפריחה הכלכלית שהביאו עם האיטלקים ללוב. התנופה הגדולה באה לידי ביטוי גם בחינוך ובתרבות, ויהודים

ובהדרגה המקום משנה צורה כדי שיחזור להיות בנין יוקרתי כפי שתוכנן בהקמתו. האדריכל יאיר זיק, בעל משרד אדריכלים מוביל בתחום המבנים לשימוע, פעל מול רפי חביב, למתן גיבוש הנחיות לשיקום ולשיפוץ המבנה.

אם כן, כשיזמון לכם לטייל ברחוב שלמה המלך, שימו לב לבניין 33-31 וזכרו - את הבניין המפואר והנהדר הזה בנה רפאל חביב, יהודי יקר מלוב שהגיע אל הארץ מתוך רצון להגשים את החלום הציוני שבער בו.

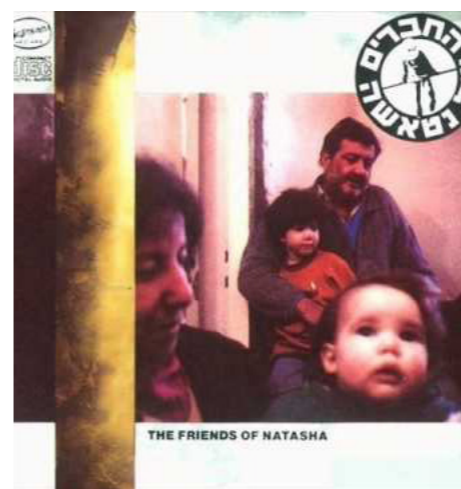
לצורך מחקר וכתיבת הכתבה נעזרתי במידע שקיבלתי מאת: ז'ק ארביב, ג'וגו וגרציה מימון, אוצר מוזיאון יהדות לוב אבי פדהצור והאדריכל יאיר זיק. תודה לכולם.

וחצה אבל המקום הזנח במשך השנים. יעקב התקשה לעמוד בתשלומי הארנונה לעיריית תל-אביב, המקום צבר חובות גדולים והיה מוזנח מאוד. יעקב שיכן בדירות בעיקר אנשים חסרי כול. אדם שביקש לשכור דירה בבניין היה צריך להוכיח שהוא נזקק, ורק אז התאפשר לו להתגורר בבניין. המקום נקרא "המלון של יעקב", וגרו בו גם ארכידי דוכני וחברי להקות "החברים של נטאשה" עוד לפני שהתפרסמו. כמחווה על נדיבותו הקדישו לו את עטיפת אלבומם הראשון שעליו צילום של יעקב ובני משפחתו. עוד גרו שם באותה התקופה השחקן שרגא הרפז, ויוצרים כמו רוני סומק ואיה קניוק.

בשנת 2006 נפטר יעקב חביב, ומאז פועל הנכד רפי חביב להחזיר עטרה ליושנה

שנות הארבעים היו ימי מלחמת העולם השנייה, ובבית המלון בשלמה המלך אירח רפאל חביב בעיקר את צמרת השלטון והצבא הבריטי. לאחר קום המדינה חזר המלון לפעילות, ובשנות השישים זכה לפריחה מחודשת, עת הושכר הבית על ידי משרד הביטחון ושימש כבית חייל. בבניין המפואר התגוררו חיילי הלהקות הצבאיות, ביניהם גם מפורסמים כמו ששי קשת, מירי אלוני, דודו דותן וירדנה ארזי. היו אלה ימי עדנה של הבית, והדיירים בסביבה מתארים ימים יפים ותוססים.

בסיומו של העשור עם מותו של רפאל חביב, פרץ סכסוך בין יורשיו, ובנו יעקב ניהל את המקום. הוא הסב את המבנה לבית עבור אנשים קשיי יום. יעקב ארגן מקום לבית תפילה, חדר תרבות, מקווה

בנו של רפאל חביב יעקב חביב ומשפחתו מצולמים על גבי עטיפת האלבום "החברים של נטאשה" 1988 כמחווה על נדיבותם.

ערוסת תעוקת

תער ברית המילה
צורפות לובית

מתקן בשמים, נחושת

נביע קידוש מכסף

מתקני בשמים
וסוכריות

רחל נעמן האצילה מלוב

בינות האנשים הרבים שגדשו את לובי המלון, תפסה את עיניי אישה מיוחדת במינה, רחל נעמן שמה. היא ישבה באצילה על כורסה מרופדת, דיבורה שקט ונעים, מנומסת מאוד ומחייבת לכל הסובבים אותה. גמרתי אומר להכירה. כשהכרתי היא גוללה בפניי סאגה הנפרשת על פני שלושה המאורעות הקשים שעברו היהודים בלוב ובריחה מבוהלת מהבית שאותו כל כך אהבה. גיליתי שהמעטה היפה של פניה מסתיר סיפור חיים מפותל, מורכב, טבול בכאב ופחד אימים, אבל גם געגועים לימים היפים והנעימים בטריפולי.

מאת: מתי גילעד

מאוד ואחזה בפניה מרוב בהלה. כמה ימים אחר כך נולדה דינה, תינוקת יפהפייה, שכתם לידה גדול מאוד השתרע על פניה ועל ראשה, העיב על יופייה. כשדינה גדלה מעט, הכתם הפריע לה מאוד והעכיר את נפשה כל-כך שהיא נפטרה בגיל 10.

1945

יומיים לאחר מותה של דינה התחילו המאורעות עליהם מספרת רחל בהתרגשות כמו קרה הכול רק אתמול:

"זה קרה בשנת 1945. אימא ודודה קוקה ישבו לשתות קפה ביחד מיד אחרי שהביאו לנו חלב, כמו בכל יום. פתאום שמענו רעש גדול מאוד ברחוב וצעקות "נהרוג את כל היהודים". נבהלנו מאוד. אימא הכניסה את כל הילדים למחסן גדול שהיה בבית. אחותי ובעלה ראובן סרוסי הגיעו לבית של ההורים שלי מיד כשהתחילו המהומות, והם העבירו את האחים שלי לבית של השכנים. אימא, אבא וראובן נשאר בבית כי רצו לשמור הסחורה. כשהערבים הגיעו, הם פצעו את ראובן. כשאימא ואבא רצו לברוח מהמקום, עצרו אותם הפורעים ורצו להרוג אותם. לאבא שלי היה בכיס הרבה כסף כדי לקנות סחורה לטברנה, ואימא ענדה תכשיטי זהב ויהלומים, הם נתנו את כל הכסף והתכשיטים שהיו ברשותם, כדי שהערבים ישחררו אותם. וכך היה. אימא ואבא הצליחו להגיע לבית של סבתא בגטו, ואחי שלח להודיע לנו שמישהו יבוא לקחת אותנו מבית השכנים לסבתא. ואכן, בשעה שתיים בצהריים הגיע אחי עם חברים שלו דינו רקח ולילו זנגו, והם לקחו אותנו לגטו לאימא ולאבא.

בינתיים הערבים נכנסו אלינו הביתה, לקחו את כל הכסף והזהב שאבא החביא בתוך בורות בחצר הבית. את בקבוקי היין שפכו על

לאביה של רחל, שענון (כמוס) נעמן, הייתה טברנה בטריפולי בחארה זר'ירה. הטברנה הייתה מלאה במטעמים, ואנשים רבים היו באים במשך כל היום, מתיישבים סביב שולחנות קטנים ואוכלים להנאתם. בבוקר הוגש ספינו, בצהריים בוריק ודגים מטוגנים, ואחרי צהריים היו יושבים ושותים עארק ויין.

אימא של רחל, ג'אנו שמה, הייתה מטופלת בשלושה-עשר ילדים, וכולם התגוררו יחד בדירה שכורה קטנה, בבניין מגורים ב'ויה מקרלה. הייתה לה עוזרת יהודייה, וביחד הן היו קולות קפה בחרקה, מכבסות, מבשלות ומטפלות בילדים. הילדים היו ישנים ביחד על הסדה - דרגש בנוי שעליו פיזרו מזרנים לשינה. מתחת לסדה היו מונחים בקבוקי היין ששענון ייצר בבית. הם לא היו עשירים אבל התפרנסו בכבוד ולא חסר להם דבר, האוכל היה טוב והם התלבשו היטב.

פעם אחת הלכה האם לנקות מתחת ל'סידה. היא הייתה אז בהיריון מתקדם. פתאום נפל בקבוק גדול של יין, וכל התכולה נשפכה על הרצפה. היא נבהלה

רחל נעמן 2016

והיא כיבדה אותי הרבה, וטיפלה בי כמו בת. את כל החגים היינו חוגגים ביחד. כל יום שני הייתי תופרת שמיכות, מצעים, וילנות ושמלות לבנות. פעם בשישה חודשים הייתי קונה בד ותופרת לחמי גלביה ושרוול חדש, כמו של הערבים. דידו עבד אצל אחי. אחר כך התקדמו ופיצלנו את העסק של אחי, המישים אחוז לכל אחד. הילדים למדו בבתי ספר איטלקיים וקיבלו חינוך טוב. הייתי מאושרת ולא חסר לנו שום דבר."

1967

אבל שלוות החיים הופרעה שוב עם פרוץ מלחמת ששת הימים בשנת 1967:

"על מלחמת ששת הימים שמענו בטלוויזיה. מאותו רגע לא יצאנו מהבית. היינו ממש בהסגר. מדי פעם היו מביאים לנו לחם וקמח שנכין ממנו פסטה. זה כל מה שאכלנו במשך חודש שלם. פחדנו פחד מוות, וכמה פעמים אפילו התעלפתי מחולשה.

בשלב מסוים אפשר המלך אידריס ליהודים לצאת מלוב. חלק גדול מהיהודים כבר ברחו, ואנחנו עדיין נותרנו מאחור. גרנו בבניין של משפחת קיש. באו אלינו הביתה, צילמו אותנו, עשו לנו דרכון והביאו לנו מזוודות שנהיה מוכנים ליציאה. את ליליאנה, שהייתה בת 16, וג'ינה שלחתי ראשונות לרומא יחד עם דודה רחוקה. היציאה מלוב הייתה מהירה. עלינו למטוס היישר לרומא, שם קיבלו אותנו אנשי הקהילה היהודית בצורה יוצאת מהכלל. הם דאגו לנו מאוד, כיוון שלא הייתה לנו משפחה ברומא."

לאחר חודשיים של שהות ברומא, חזרו דידו ורחל לטריפולי כדי למכור את הרכוש שנותר בלוב. במשך ששת החודשים הבאים הם נסעו לרומא וחזרו

בחייהם. מתל-אביב נסעו לרמת פנקס. היה זה יום גשום וסוער. רחל הגיעה לבית אימא והזדעזעה ממראה עיניה. הייתה זאת שכונה של בתים ערבים ישנים מאוד, לא היו כבישים, והשבילים היו מלאים בוץ. אימא גרה בבית שאין בו שירותים ולא אמבטיה. היו עכברים רבים בכל מקום. לא היה מקום מסחר קרוב, וכדי לקנות בשר למפרום היה צורך לנסוע עד ליפו, ולמצרכי היומיום הסתפקו במכולת הקטנה שבתחילת אור-יהודה. זה היה נורא. רחל לא יכלה לעצור את דמעותיה מצער על התנאים שבהם גרה אימא.

רחל ודידו נשאר ברמת פנקס עם האם ארבעים יום בלבד. בימים אלו עזרה רחל לאימא ולמדה על החיים בישראל, ואפילו הספיקה להיות בחתונתה של מאסו אחותה הגדולה. ערב המקווה של מאסו התקיים בבית של השכנה שהיה במצב טוב יותר מהבית של האם. הייתה סעודה גדולה, ואת כל האוכל הכינו בבית על הפתיליה: כמה עוגות, אורז עם קציצות דגים, מפרום ו'טבחה'. מאסו התחתנה בבית הכנסת. את שמלת החתונה היא השאילה מרחל, והשמחה הייתה מושלמת.

כשחזרו דידו ורחל לטריפולי, והיהודים שאלו אותם על החיים בישראל, ענתה רחל: "זוועה". היא החליטה להישאר לגור בטריפולי ולא לעלות לישראל. גם המשפחה של דידו נשארה בלוב.

על החיים בלוב רחל מספרת עם זיק של געגוע בעיניה: "שישה ילדים הבאתי בלוב. חמותי הייתה אישה מיוחדת, והיא הייתה בשבילי יותר מאימא. אהבתי אותה מאוד,

1948

שלוש שנים אחר כך פרצו שוב מאורעות. "במאורעות של שבועות אימא הייתה בבית חולים. אחותי, העוזרת שלה ואני היינו בבית יחד עם סבתא מיסה שבקושי יכלה ללכת. פתאום שמענו רעש גדול. פחדנו מאוד להישאר בבית שלנו בלי הגנה והחלטנו לברוח. שכן איטלקי דאג לסבתא ושמר עליה בבית שלו. העוזרת ואני ברחנו לבית של אחותי בקורסו סיציליה. הצעתי לעוזרת שנסוגר ביחד את הדלת, כדי שהבית לא יישאר פתוח, אבל הדלת הייתה כבדה מאוד. תוך שאנחנו מתאמצות לסגור את הדלת ראינו את מומה, אישה מבוגרת שהכרנו, והיא בורחת מפני הפורעים. רצינו להחביא אותה בבניין שלנו, אבל פתאום באו שני ערבים ושחטו אותה ממול העיניים שלנו. ברחנו מהר ככל שיכולנו, עד שהגענו לבית של אחותי, וכך ניצלנו. הפרעות הסתיימו, ושוב לא היה לנו בית לחזור אליו. השתכנו בחדר קטן ב'חארה כבירה', שקיבלנו ממכר של אחי. ישבנו שם וחיינו עד שאימא חזרה מבית חולים."

כמה ימים אחר כך נשמעה הבשורה על הקמת מדינת ישראל. השמחה הייתה גדולה מאוד, וכולם יצאו לרחוב לרקוד הורה, כל הרחוב צהל משמחה. כשהחלו לחלק פספורטים לעלייה לארץ ישראל, אמה של רחל רצתה מאוד לעלות ארצה. הפרעות החלישו מאוד את כוחה, והיא חיפשה חוף מבטחים למשפחתה.

באותם הימים פגשה רחל בדוד (דידו) נחום, שעבד בסוכנות היהודית בטריפולי והיה אחראי לחלוקת הפספורטים. דידו התאהב ברחל ורצה להתחתן איתה. הוא הציע לאימא שתשאיר אותה בטריפולי, ובינתיים רחל תתגורר איתו בבית אמו. כדי להוכיח את אהבתו וכוונתו הרצינית להתחתן, הביא לרחל 'אחדידה' - צמיד ענק מזהב טהור במתנה. כל זה לא שכנע את אימא, והיא לא הסכימה בשום אופן לסידור הזה. רחל נשארה אצל אחותה, והיא דאגה לה לכל סידורי החתונה. החתונה של רחל ודידו התקיימה ברוב הוד והדר למרות שהוריו של דידו היו עניים. הם ארגנו לרחל ערב מקווה עם סוסים שיצאו מקורסו סיציליה אל 'חארה' עם דרבוקות ושירים ושמחה גדולה ומפוארת.

אחרי החתונה נסעו בני הזוג לירח דבש בישראל כתיירים מטעם הסוכנות. דידו ורחל ירדו מהאניה בנמל חיפה עם מזוודה קטנה אחת בלבד. הם עלו לאוטובוס לתחנה המרכזית בתל-אביב, שם נפגשו עם יהודים תימנים בפעם הראשונה

אשת חיל מי ימצא

משלי פרק ל"א

מאז ימי שלמה המלך ועד היום נשים מטות שכם ומסייעות בכלכלת הבית. אפשר לראות גם נשים שמעבר לצאתן לעבודה כדי לעזור לפרנסת המשפחה, הן מחפשות להן תעסוקה התנדבותית כדי למלא את הנפש בעזרה לזולת. הפעם ברצוני לספר על מתנדבת מיוחדת היודעת לשלב בתוך מסגרת עבודתה פעילויות התנדבותיות, עד כדי כך שאפילו הממונים עליה אינם יודעים כבר להפריד בין הפעילות של המשרד לבין הפעילות הציבורית שהיא עושה בהתנדבות. מדובר באישה המוכרת בקהילה הלובית - רחל עזרא הדו.

מאת: משה (זיגי) זיגדון

של רחל למענם. אני מעיין במסמכים ואינני מאמין כמה טוב יכולה אישה אחת לעשות, "להיזי דברים" ולהביא רגע של נחת לאדם שמבקש סיוע. בדרך כלל אלו אנשים בגילאים מתקדמים, שאינם שטים ומנווטים בין זרמי הביורוקרטיה.

אני ממשיך לעלעל במסמכים במשרדה ונתקל במכתב שנשלח מהאגודה למען הקשיש בכפר יונה, לראשת העיר נתניה הגב' פיירברג שבו מודים לרחל על פעילותה למען קשישי כפר יונה ממוצא לובי. ועוד מכתב תודה של עורכת דין מפורסמת המודה לה על טיפולה המסור והלבבי אשר לו זכו הוריה. יתכן שאם קצב קבלת המכתבים ימשיך, והם יצטרפו לאין סוף מכתבי התודה והערכות שמקובצים במשרדה של רחל, תצטרך רחל לעבור למשרד גדול יותר.

גולת הכותרת של עשייתה של רחל היא הטיפול הרצוף וללא לאות בתביעותיהם של יהודי לוב ניצולי שואה הזכאים לפיצוי. היא איננה נחה לרגע, ומטפלת על הצד הטוב ביותר בעניין זה עד שאחרון הזכאים, תושבי האזור, חלקם אנשים קשיי יום, יקבלו סיוע כספי מדי חודש.

בין היתר, רחל מארגנת בערבי חג התרומות של מנות מזון ודואגת לחלוקתם על ידי מתנדבים שהיא מגייסת. היא מקדמת באגודות צדקה שונות נושאים כגון הכנסת כלה לזוגות שאין ביכולתם לעשות זאת בכוחות עצמם. בנוסף היא מגייסת פעילים ומפעילה מערכות לקיום חגיגות בר-מצווה לילדים נזקקים. מהמסמכים שנחשפתי אליהם נראה, שמפעל עשייה התנדבותי שלם עובר תחת ידה. צרה היריעה מכדי להכיל את כל פעולות ההתנדבותיות של רחל.

לאור העזרה של רחל לתושבי העיר נתניה, היא מקבלת גיבוי מלא מהעירייה, והיא אף קיבלה מראשת העיר תעודות הערכה שונות ועוד שתי תעודות של עובדת מצטיינת.

המלך שלמה שואל, אשת חייל מי ימצא? אנחנו מצאנו!

zigis1@gmail.com

כנציגה של אזור נתניה בבית המורשת, ואת רוב פעילותה היא מנהלת ממשרדה בעיריית נתניה. רחל גם לוקחת חלק כחברה בוועדה הפרלמנטרית לניצולי שואה בכנסת.

אביה של רחל נולד בזאוויה, והאם נולדה בז'יטו. הם עלו ארצה בשנת 1949 באנייה גלילה, ומנמל חיפה הועברו לפרדסיה. להורים נולדו תשע בנות וארבעה בנים, והם העמידו דור של חמישים נכדים ולא מעט נינים, כן ירבו.

רחל החלה לעבוד מגיל צעיר בעיריית נתניה כמזכירתו של מר בן ציון רובין, מי"מ ראש העיר ואחד מיושבי הראש של הארגון. ראשה הפתוח, חריצותה, נאמנותה למקום העבודה, הביאו אותה לכך שקודמה במהירות. רחל נטלה על עצמה משימות רבות, ואת כולן ביצעה תמיד על הצד הטוב ביותר. על כך יעידו המסמכים והתעודות המונחים במשרדה. המדפים במשרד של רחל עמוסים באוגדנים רבים, כאשר כל אוגדן חפץ להתפוצץ מעומס מכתבי התודה שקיבלה על פעילותה למען אוכלוסיית העיר נתניה. אליהם מצטרפים מכתבים של ניצולי שואה לובים כמעט מכל אזור הצפון.

צפיתי רק בחלק מהמסמכים הרבים, ואלו סיפקו הסבר על מגוון פעילותיה והשתלבותה בעשייה הציבורית הענפה. קשה למנות ולתאר את כמות מכתבי התודה מאזרחים שונים שבעיר על פועלה

המלך שלמה, החכם מכל אדם, הרבה לכתוב אמרות בספר משלי, הנחיות לצאן מרעיתו ובעוד כמה כתבים שהפכו להיות נכסי צאן ברזל לדורות הבאים, עד ימינו אנו. תבואו ותשאלו, וכי מה לכם כי זכרתם היום במלך שלמה?

זכרנו במלך שלמה ובאמרותיו, כי בקידוש של ליל שבת אנו נוהגים לומר את המזמור "אשת חיל" (ספר משלי פרק ל"א), מזמור המשבח והמאדיר את יכולותיה, של האישה כישוריה וחשיבותה. היא שנוטלת על כתפיה את כל מלאכות הבית, ולוקחת על עצמה להביא את פרנסת הבית ודואגת לרווחתו.

מאז ימי שלמה המלך ועד היום נשים מטות שכם ומסייעות בכלכלת הבית. אפשר לראות גם נשים שמעבר לצאתן לעבודה כדי לעזור לפרנסת המשפחה, הן מחפשות להן תעסוקה התנדבותית כדי למלא את הנפש בעזרה לזולת. הפעם ברצוני לספר על מתנדבת מיוחדת היודעת לשלב בתוך מסגרת עבודתה פעילויות התנדבותיות, עד כדי כך שאפילו הממונים עליה אינם יודעים כבר להפריד בין הפעילות של המשרד לבין הפעילות הציבורית שהיא עושה בהתנדבות. מדובר באישה המוכרת בקהילה הלובית - רחל עזרא הדו.

רחל נולדה בישראל. היא נשואה ויש לה שתי בנות. רחל חברת הנהלה בארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. היא מתנדבת

רחל מלווה קבוצה במרכז המורשת

מזגיני שהביאה בגדים מאיטליה שאותם מכרה בתוך הבית שלה. לפני שבאתי ארצה קניתי מעיל מקסי שאותו לבשתי בשבת הראשונה בישראל, כשאבא לקח אותי לבית הכנסת. כשבאנו לארץ, תמיד אמרנו שלא ידענו להעריך את הטוב שהיה לנו בלוב, וחבל שלא הספקנו ליהנות יותר מהנעורים שם.

תקופת החגים בלוב הייתה מלוות באווירה מיוחדת במינה. לעולם לא אשכח את ערב ראש השנה ויום כיפור בסלא אלכבירא. בית הכנסת היה מלא פרחים, והתפילה הייתה מיוחדת במינה. בסביבה שלנו כולם היו שומרים שבת וחג, אבל בישראל היינו בהלם כשראינו יהודים מדליקים סיגריה ולא שומרים שבת.

הגענו לישראל ביום חמישי בלילה. הלכנו לישון אצל דודה מאסו. כשקמנו בבוקר היה ריח של בויב, המון יתושים וכל הנשים הסתובבו מזונחות עם 'אבו-עגילה' על הראש. ואני, שהייתי ילדה שאוהבת איכות קיבלתי המון פינוקים, סבלתי סבל נוראי ובעקבות כך גרמתי סבל גדול להורי עד שהתחתנתי. עם הזמן אבא מצא בית ברמת-גן, אבל הרצון לגור ליד הים הביא אותו לבית בבת-ים. בישראל אבא עבד מעט מאוד והם חיו מהכסף שהביאו מלוב."

החיים בלוב זכורים לטובה, האווירה המיוחדת ששילבה איכות אירופאית עם מסורת יהודית מפוארת כנראה לא תחזור יותר לעולם.

mattiegilad@gmail.com

החיים בארץ ישראל גרמו לליליאנה שוק תרבותי ולעזו. ליליאנה מספרת: "לגדול בלוב עד גיל 16 היה כיף של חיים. היו לי תמיד המון חברות וחברים בני גילי. במוצאי שבת בלוב היינו קונים פיצה או עוגה, ביום ראשון לא למדנו, אבל אף פעם לא יצאנו לבד בערב. דוד שלי היה מלווה אותנו הלך וחזור כברת דרך, הדוד הזה לא היה נשוי והוא טיפל בנו באהבה ממש גדולה. תמיד פחדנו ונזהרנו מהערבים. זה היה ברקע של החיים שלנו כל הזמן.

האווירה בלוב הייתה אירופאית איטלקית. דיברנו והתנהגנו כמו איטלקים. בימי הולדת או במסיבה היו עורכים שולחנות עם סנדוויצ'ים קטנים. כסף לא היה חסר אף פעם. אני זוכרת את עצמי בתור ילדה בת 13 שתמיד רציתי בגדים יפים ומיוחדים, הייתי מפונקת מאוד. היינו קונים בגדים בתפירה מיוחדת. אני זוכרת את רינה

מספר פעמים כדי להצליח למכור כל מה שאפשה בפעם האחרונה העניינים קצת הסתבכו. הנסיעה חזרה לרומא נקבעה לערב יום כיפוח אבל לרומא הגיעו רק המזוודות. דינו ורחל הורדו מהמטוס בגלל בעיות שהתעוררו עם מכירת הבית. למזלם הגדול, הם פגשו בלינו מנטי, והוא עזר להם. ללינו היו קשרים עם ערבים ויהודים, והוא היה ידוע כאיש שתמיד עוזר למי שזקוק. עוד באותו היום הוא סידר לדינו ורחל מקום לינה, ולמחרת הם היו על מטוס חזרה לרומא. מאז הם לא חזרו יותר ללוב. הם השאירו שם שטח אדמה גדול ששווה הרבה מאוד כסף.

לאחר ארבע שנים של שהות באיטליה עלתה המשפחה לישראל. במשך השנה הראשונה לעלייתם הם גרו ברמת פנקס. הפעם ליליאנה, הבת הבכורה, עשתה להם צרות צרורות. היא לא הסתדרה עם התנאים המחפירים שהיו בישראל. היתושים, החום והלחות עשו את מלאכתם.

בית הכנסת בטריפולי בלוב שנות השישים

הדבק של המשפחה

אומרים שהאוניברסיטה היא השדכן מספר אחד. ואכן, סיפור אהבתם של נטע מדברי (פוסטלניק), צברית אשכנזייה שגדלה בתל-אביב, ויהודה נעים, בן למשפחה לובית שורשית, החל בין כותלי החוג למקרא בבית הספר הגבוה למורים. על החיבור שלא היה שגרת, במיוחד באותם הימים, מספרת נטע, שהפכה ברבות הימים ל"דבק" של משפחת נעים.

מאת: מתי גילעד

נטע עם חמותה ג'וליה במילאנו

גבוהים. לכל אחד מהילדים שלה יש תואר אחד או שניים. היה חשוב לה שכולם ילמדו. כשהילדים גדלו, ליזה דאגה לבנות חדר נוסף בחצר הבית כדי להפריד בין הבנים לבנות. בעצמה הלכה לקנות את חומרי הגלם ודאגה לבנייה, מסכמת נטע. סמוך למועד פטירתה העבירה ליזה לנטע את האחריות על כל המשפחה. עם לכתה, כינסה נטע את כל האחים והאחיות בבית ההורים וסיפרה להם על מותה של אמם. יעקב חמה הוציא עארק, חילק לכולם ואמר דברי ברכה. יעקב, אביו של יהודה, אהב את ליזה אשתו כל כך, ותמיד אמר שאם היא תמות לפניו, לא יעברו יומיים והוא יצטרף אליה. וזה מה שקרה בדיוק - יעקב מת יום אחד לאחר שליזה נפטרה.

לאחר מות ההורים נטע דאגה לאחיות הקטנות כאילו היו הבנות שלה. את הגדולה שביניהם היא חיתנה וערכה את קבלת הפנים המסורתית המהודרת. במשך חודש שלם עמלה ובישלה את כל מה שנדרש - מפרום, קוסקוס, ממולאים ומתוקים. דינה נישאה בארצות הברית בחצר הבית של אחותה ויקי, שהייתה נשואה למישל, ד"ר לפיסיקה ממכון וייצמן, והם הובילו את דינה לחופה. נטע שהתה שם במשך חודש והכינה לדינה חתונה יוצאת מן הכלל שנערכה בחצר ביתה של אחותה. כשהאחות הקטנה רצתה להתחתן מספר חודשים לאחר מות ההורים, הבנים התנגדו. נטע התעקשה שזה היה רצונה של ליזה, והחתונה התקיימה בבית כנסת, כשחופי ממוסיקה היה בה הכול.

לא בכדי אומרת טוני שנטע היא "הדבק של המשפחה".

mattiegilad@gmail.com

לחדר הבנות ונרדמת בניהן. שנים ספורות לפני שההורים נפטרו, ליזה אפילו הסכימה לערוך את החגים אצל יהודה ונטע. היא סמכה על כך שנטע תכין הכול לפי המנהג והמסורת שלהם. הקשר בין ליזה לכלתה היה קרוב מאוד. נטע אהבה ואף העריצה את חמותה על תושייתה ועל דאגתה האינסופית לילדיה. נטע מספרת שליזה הלכה ללימודים באולפן ביזמתה בשנה שבה נכדתה הבכורה עלתה לכיתה א', משום שלא רצתה שנכדתה תדע שהיא אינה יודעת קרוא וכתוב. היה זה קשר מיוחד של כבוד, הערכה ואהבה גדולה משני הצדדים.

יהודה ונטע נבחרו למשרה כמורים לעברית בבית הספר היהודי במילאנו מטעם הסוכנות היהודית ונשלחו לאיטליה. נטע השתלבה בעבודה בגני הילדים, ובקלות רבה רכשה את השפה האיטלקית. באיטליה החל הקשר עם ג'וליה ארביב, שהייתה מורה לעברית בבית הספר היסודי במילאנו ועם בנה הרברט פגאני. האם ובנה הצעיר היו מתארחים אצל נטע ויהודה בסופי שבוע, בכל פעם שהרברט הגיע למילאנו מצרפת, שם למד. הרברט נפטר בגיל 40, ואמו נשארה לבד. כשג'וליה החליטה לגור בארץ, עזרו לה נטע ויהודה למצוא דירה בגבעתיים, והיו ביחד אתה כל הזמן, גם בשבתות ובחגים, עד שנפטרה בגיל 83. עם פטירתה השאירה ג'וליה לנטע את כל סדרי הלוויה והורישה לה את כל הציורים של בנה המנוח. חלק גדול מהציורים נתרמו למוזיאון יהדות לוב כעזיבון, בבית שמרה נטע ציורים של הרברט שאותם נתנה לה ג'וליה במתנה עוד בחייה. הציורים מבטאים את כל המשברים שעבר בילדותו. נטע הספיזה את ג'וליה במותה.

השליחות של בני הזוג לאיטליה עוררה אצל אימא ליזה חלום ותיק - טיול באיטליה. נטע ויהודה ביקשו להגשים לה את החלום והזמין אותה למילאנו. לנטע היה חשוב ביותר שאימא ליזה תהיה אתה בלידה. יום לפני הלידה נסעו עם אימא ליזה לשווייץ, ויהודה שאל: "מה יהיה אם תלדי בדרך?" נטע ענתה בשלווה: "אימא שלך תילד אותי". באותו הלילה, כשחזרו למילאנו נטע ילדה את קובי, בנם השני של נטע ויהודה. ליזה נשארה במילאנו לעזור לנטע אחרי הלידה. ליזה אהבה את השהות באיטליה ובקלות מצאה חברות חדשות. ליזה הצטרפה לנטע וליהודה לכנס של יהדות אירופה שהיה שערכה הסוכנות היהודית. לא חלף זמן רב, ונטע מצאה את ליזה שקועה בשיחה ערה ומעניינת עם נשיא האוניברסיטה. "ליזה הייתה אישה מדהימה. אין הרבה כמוה, כולם מדברים עליה רק שבחים", מצהירה נטע, "היא הייתה אישה חכמה ואינטליגנטית, אימא מסורה שדחפה את כולם ללימודים

ובניהם תלמידיו של יהודה מבית הספר ביהוד שהגיעו באוטובוס מאורגן. הייתה קבלת פנים מכובדת מאוד, ואת שבע הברכות אמר זודה של נטע. השתתף גם רב צבאי, כי נטע הייתה עדיין חיילת. אברהם וסינה הדדי היו החברים הראשונים של נטע ויהודה, והם אף נכחו בחתונה שלהם. בערב החתונה ניגש אברהם לנטע, לחץ את ידה ואמר לה: "אני מקווה שלא תאכזבי את התקווה שיש לנו בך". נראה שנטע לא אכזבה, כי היא ואברהם הפכו לידידים קרובים.

נטע ויהודה התגוררו בדירה ברמת-גן שיהודה רכש עוד לפני שהכיר את נטע, וההורים של נטע ריהטו את הדירה של הזוג כמתנת חתונה. יהודה ונטע עבדו כמורים בבתי ספר, והמשכורת שלהם הייתה זעומה ולא הספיקה לכלכלתם. אביה של נטע ידע זאת, והיה מגיע מדי שבוע עם ארגז פירות, ירקות ועוף. נטע הייתה "הבת של אבא", ואליעזר היה תמיד אב אוהב ותומך. כשנישאה ליהודה, אליעזר קרא לו בן ואהב מאוד גם אותו. לבנם הבכור הם קראו אליעזר על שמו של אביה האהוב של נטע. אליעזר נפטר בטרם עת ויצר חלל גדול בלכתו.

כל החברים של נטע ויהודה הם לובים, כולם בעלי השכלה, וחלקם בעלי דרגות גבוהות בצבא. עם השנים נוצרה חבורה של שנים-עשר זוגות שהחברות ביניהם הייתה חזקה מאוד. הם היו נפגשים בימי שישי במסיבות ריקודים, וכשהילדים גדלו היו נפגשים במוצאי שבת או נוסעים לשבוע חופשה ליד הכנרת.

החבורה המופלאה מנתה את בנו וצ'ונה סרוסי, יוסף ורינה גוויטע - שאצלם חגגו את מסיבות ערב יום העצמאות. הם היו מכינים חלות בצורת דגל, והחברים ישבו לילה שלם ושרו שירי ארץ ישראל, ונהנו ממאכלים מעשה ידיה של רינה שהייתה בשלנית מצוינת. רינה לימדה את נטע לבשל את מאכלי העדה, והן היו חברות קרובות מאוד. יוסף בעלה היה אחד ממפקדי ההכשרה ומזכיר מועצת הפועלים בארץ. בין החברים היו גם שושן ולאורה פריטש, שלמה ורינה צופן, בן ציון ומלכה חלפון ורפי וג'וליה נחום ממושב חצב, אלדו ואיריס בר-נתן - שהצטרפו מאוחר יותר, בן ציון ורינה רובין מנתניה, יוסף ובטי ארביב (זיכרוןם לברכה) ודוד וחנה ארביב.

נטע אהבה את המשפחה הגדולה של יהודה וראתה בה את משפחתה שלה. להורים קראה אבא ואימא מהיום הראשון. ארבע האחיות הקטנות של יהודה היו מגיעות לנטע כל שבת בשמונה בבוקר, ונטע פינקה את הבנות בחלה מתוקה עם חלווה וכוס חלב. היא אהבה את ה"הפרעה" בשבת בבוקר ואף ציפתה להן, בימים שיהודה היה יוצא לשירות מילואים, נטע, שהרגישה בודדה בדירתה, הייתה הולכת לבית חמותה, "מתגנבת"

רבים שומרים על קשר הדוק עם יהודה ונטע עד היום.

כשיהודה ונטע החליטו להינשא, שאל אליעזר את נטע בתו, אם אפשר לדבר עם הורי החתן 'תכלס'. נטע הסבירה שאין על מה לדבר אתם, כי אין להם שום דבר לתת. אליעזר השיב: "אם כך, הכול בסדר, את החתונה אני משלם", והזמין את הורי החתן להיכרות, כפי שאומר המנהג. אליעזר ומנוחה ערכו שולחן מלא בכל טוב ואירחו את המחותנים כדת. הוריו של יהודה הגיעו עם הילדים הבוגרים, ואת הצעירים השאירו בבית, כי לא היה להם נעים לבוא בהרכב מלא. לאחר המפגש עם ההורים של יהודה ציפו הוריה של נטע להזמנה מצד הורי החתן, אך זו לא הגיעה. נטע שאלה את יהודה: "למה ההורים שלך לא מזמינים את ההורים שלי, כפי שנהוג?" יהודה ענה: "הם מתביישים, יש להם הרבה ילדים בבית, והבית צפוף וקטן מידי" נטע הסבירה ליהודה שלהוריה אין זה חשוב כלל. גם הם חוו מחסור גדול בחייהם, ובנוסף הם רואים בהורים של יהודה משפחה, ומשפחה לא שופטים על פי גודל הנכסים. לאחר השיחה הזאת הזמנה הוריה של נטע לבית משפחת נעים הקטן הצפוף והחם, והמפגש היה מוצלח מאוד.

החתונה של יהודה ונטע התקיימה ברוב הדר, והשתתפו בה כארבע-מאות אורחים,

בחתונה מלווה בהוריה וזודה

בחורים שהיו מחויבים לתנועה הציונית ולהגנת היישוב היהודי בזמן הפרעות. יהודה עזב את לוב יחד עם שתי אחיותיו הגדולות טוני ורות, שהיו בנות 12 ו-14. הם הגיעו לסיציליה בספינה של הסוכנות היהודית, ומשם המשיכו ברכבת למחנה פליטים שבו שהו פליטי שואה ממקומות שונים. במשך שהותו במחנה לימד יהודה את הפליטים עברית, ועם הקמת מדינת ישראל העלו את כל הקבוצה מלוב למטוס הישר לגיוס צבאי בצבא ההגנה לישראל.

רותי ז"ל וטוני, אחיותיו של יהודה, עלו לישראל לפניו. טוני עברה לקיבוץ יבנה, ורותי - לירושלים. בזמן שהיה חייל ניצל יהודה את החופשות מהצבא ועבד בבניין. בכסף שקיבל היה קונה לאחיותיו דברים שהיו צריכות. כשהיה מגיע אליהן ביום שישי היה עורך את הקידוש, ואז הרגישו את טעם הבית ואת אחדות המשפחתית שאליה התנגעו מאוד.

בתום השירות הצבאי קיבל יהודה אוהל במעברת פרדס כץ, ולקח אליו את שתי אחיותיו וגם את סבתא מנטינה, שהגיעה ארצה ועזרה להם במשק הבית. רותי עבדה במפעל, טוני עבדה כגננת במושב, ויהודה קיבל מיד משרה כמורה בבית ספר ממ"ד במגדיאל לאחר שהציג הוכחה לעבודתו כמורה בטריפולי. יהודה וטוני למדו אחר הצהריים בסמינר למורים בנתניה. לאחר זמן סילקו את יהודה ממשרתו בבית הספר במגדיאל, מכיוון שלא חבש כיפה. הם לא הבינו שיהודי לוב לא נהגו לחבוש כיפה למרות היותם שומרי מצוות.

במשך שנים אחר כך לימד יהודה בבית ספר ביהוד ונודע כמורה דגול ואהוב מאוד על תלמידיו. לאחר מכן נענה לבקשת משרד החינוך להתנדב בבתי ספר בספר. הוא קיבל משרה באלקוש, מושב באזור הצפון ליד העיר מעלות תרשיחא, בקרבת הגבול בין ישראל ללבנון. המושב אוכלס בעולים מכוורדיסטן והתקיים מגידול של טבק. יהודה הבחין שהילדים נעדרים מהלימודים בזמן קטיף הטבק, לכן החליט שאת החופשה מקיימים בזמן הזה, כדי שהילדים לא יפסידו לימודים. כזה מורה מסור ורגיש היה. לא פלא שתלמידים

יהודה היה סטודנט למדעי היהדות, מקרא, היסטוריה ותלמוד. הוא היה בחור אינטליגנט ובעל ידע עצום וגם צנוע בהליכותיו ועדין מאוד. כשהעמיקו היחסים ביניהם, ניגשה נטע לאביה ושאלה, אם יסכים שהיא תתחתן עם יהודה. היה צורך לשאול זאת, כי יהודה הוא ספרדי. אביה ענה שאין זה מעניין אותו היכן הבחור נולד, מעניין אותו אם הוא אדם טוב ובעל ערכים. נטע אישרה זאת, ואביה אישר את הנישואים. חברותיה הטובות מילדות ניתקו עמה את הקשר, כששמעו שהיא

מתחתנת עם 'פרענק', אבל נטע אומרת, שאם זאת הייתה הסיבה להפסקת הקשר, כנראה שהוא לא היה די חזק כפי שהיא חשבה.

נטע נקראה על שם סבתה "ינטע". עד גיל 12 גדלה כבת יחידה, ולאחר שתיים-עשרה שנים של בדידות נולדה לה אחות. זאת הייתה המתנה הגדולה של חייה, מכיוון שמלכה הפינה את בדידותה העמוקה. כשבגרה שירתה בצה"ל כמורה חיילת בבית ספר במעברת "מחנה ישראל" שליד לוד. היא שימשה בתפקיד מחנכת כיתה ו', ובמהירות רבה מאוד התקדמה לתפקיד סגנית מנהל. אחרי השתלמויות שלמדה עבדה גם כמורה לטבע. מוסיקה היא אהבתה הגדולה ביותר, וכל חייה ניגנה בפסנתר.

יהודה נולד בטריפולי שבלוב בשנת 1930 ליעקב וליזה נעים. הוא לימד עברית בבית הספר והיה פעיל בתנועה הציונית בטריפולי. תחת פיקודו היו שלושה-עשר

פנינת חיים

פנינת חיים רכזת צוות חינוך והדרכה.

מוזיאון יהדות לוב ומוזיאון יהדות בבל נמצאים בשכונת באור-יהודה ושניהם קיבלו "מומלץ מפמ"ר" ואת המלצת ועדת ביטון לבתי-ספר לעריכת סיורים לימודיים בהם. בעקבות זאת קיימתי בסוף חופשת הלימודים השתלמות לעובדי מוזיאון יהדות בבל ולמתנדבי מרכז מורשת יהדות לוב. שני המודים זיאונים עבדו ועובדים בשיתוף פעולה שימשיך גם לשנים הבאות.

שמואל בוכבזה, הגיע לביקור עם נכדיו לחגיגת בר המצוה של נכדו נדב. הייתה התרגשות רבה לראות את תמונתו של עמוס בוכבזה, הסבא רבה של בר המצווה.

גבי קלרה נחום סבירה שמתגוררת בגני-תקוה הגיעה למוזיאון, לאחר שקיבלה את גיליון "לבלוב" 22, שבו פורסמה תמונת נישואי הוריה בכריכה האחורית של כתב העת. היא סיפרה לנו שההורים שלה היו בני דודים, שאהבה גדולה הייתה ביניהם, ושגדלו משפחה לתפארת.

הכניסה לבית הכנסת. צילום: siur-sipur.com

מספר שאביו רחמים עלה ארצה עם קום המדינה בטיסה מאיטליה, הגיע לבית-ליד ומשם ליפו. הוא התגייס לצה"ל ובסיימו את השירות התחיל לעבוד בנמל יפו. לאחר מכן שירת במשטרה. תוך כדי כך הוא שמר על הנכס היקר הזה של העדה, שם התנהלו תפילות בימי חול, בשבתות ובחגים. במקום קיימו טקסי בר מצווה, חתונות, חגיגות שמחת תורה שכללו מאות אנשים. מטבע הדברים בילה אהרון כילד רבות בבית הכנסת, למד להתפלל בציבור וגם שלט בתפקידי הגבאי. לימים ועד עצם היום הזה הוא החזן והגבאי של בית הכנסת, והוא מטפל בכל הדרוש טיפול.

לאחרונה נסגרו שערי בית הכנסת, בהשקעה גדולה החלו לשפץ את המקום, לחדש ולרענן את פניו כדי להציג בפני תיירים ואורחים רבים, בין היתר פתחו חלון לכיוון מערב, המכניס אור, הציבו תיבה חדשה וארון קודש. לבד מהיותו בית תפילה, יציג בית הכנסת הלובי ביפו את המסורת היפה שלנו על כל מרכיביה. בעוד זמן מה תסתיימנה עבודות השיפוץ, בית הכנסת יהיה פתוח לקהל הרחב, והתפילות תתחדשנה במקום בנוסח הלובי המקורי. על תאריך הפתיחה המחודשת תצא הודעה מבית המורשת באור-יהודה.

ציילום מאתר siur-sipur.com

עד היום יש החומדים את המקום, ואף היו שניסו להשתלט עליו. אולם יש מישהו מבני הקהילה ששומר במסירות על המקום - מר אהרון כחלון. אהרון

ציילום מאתר siur-sipur.com

בית כנסת במזל דגים

משה (זיגי) זיגלמן

הלכתי לחפש בית כנסת יחודי ומעניין, בית כנסת עם היסטוריה שראוי וכדאי שבני הקהילה ישמעו על אודותיו, יפקדו אותו אפילו במסגרת חופשה או סתם בטיול מגמתי. אולי גם יזכו להשלים בו מניין לתפילת מנחה או ערבית. מצאתי אותו בסמטת מזל דגים ביפו העתיקה

מקווה טהרה עבור עולי הרגל היהודים שהגיעו דרך נמל יפו לירושלים ולערי הקודש. למקום קראו "בית זונאנה" על שמו של הרב יעקב בן דוד זונאנה, ומקווה הטהרה שנבנה אז נשתמר עד היום. הרב חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א) הזכיר בכתביו שעבר במקום בשנת 1757 במסגרת נדודיו אל ארצות אירופה וצפון אפריקה.

לימים השתלטו ערביי יפו על המבנה, גירשו את היהודים והרשו לעולי הרגל היהודים להתפלל במקום רק שלוש פעמים בשנה. עם גלי הכיבוש במאות ה-18 וה-19 נעלמה הקהילה היהודית ביפו וגם עקבותיו של הח'אן היהודי. ערביי יפו הפכו את המבנה לבית חרושת לסבון ומנעו מהיהודים להגיע אליו כלל, למרות שהמשיכו לקרוא לו "הבית היהודי".

לאחר מלחמת השחרור שב הבית לידי היהודים, ומי שהיה שם כדי לקלוט את המקום ולהפכו לבית כנסת היו יהודי לוב שהגיעו ארצה והתיישבו ביפו. מספרים שיום אחד הם פגשו כומר מהכנסייה במקום. הכומר מסר להם את מפתח הבניין באומרו כי במקום שכן בעבר בית כנסת, ומאז משמש המקום את הקהילה, אף כי היא הלכה והצטמצמה.

קטנים וחנויות המוכרות מזכרות לתיירים. רוב שמות הסמטאות הם מגלגל המזלות. סמטת מזל דגים מובילה אותי בסופו של דבר עד לשער של מבנה שבו כתוב 'בית כנסת לעולי לוב', ובכותרת חקוק באבן מגן דוד. איך אומרים בימינו - "הגעת ליעד המבוקש".

בית כנסת הבנוי משני חללים עם ארון קודש ותיבה עשויים משיש. בית כנסת קטן, הדור ומושך לב. נשוב עתה לסיפורו המרתק של המקום העתיק הזה הנחשב לבית הכנסת העתיק ביותר בתל אביב. את המבנה, שכולל עוד מספר חדרים, בנו הטורקים כחאן בשנת 1740 בסמוך לנמל יפו. רבי יעקב בן דוד זונאנה רכש את המבנה בשם "ועד פקידים וגבירי ישראל בקושטא" כדי שישמש כח'אן (אכסניה ציבורית) שבו בית כנסת

מדי פעם נכתבים סיפורים במסגרת כתב העת שלנו על בתי כנסת של הקהילה השומרים על צביונם כפי שראו המייסדים בעיני רוחם בעת שהקימו אותם. הם שמרו בקנאות על נוסח התפילה שהביאו עימם בעלותם ארצה, שמרו על המנהגים הקשורים בפעילויות השונות בבתי הכנסת, החל ממנהגי ימי הסליחות בשחריתו של יום עם הקפה ועלי העטר, עם כוסית הערק לפתיחתו של יום ועם הגבאי העובר בין הבתים להשכמת המתפללים. כל אלו עוברים מדור לדור, בעיקר במקומות ישוב שבהם מתגוררת אוכלוסיית בני הקהילה.

לבית הכנסת עתיק ביפו סיפור מרתק השופך אור על סיפורים נוספים מהעבר. מטייל אני על הגבעה שביפו העתיקה בשעות אחר הצהריים. רוח קלילה ונעימה נושבת מן הים, השמש בתנועה לכיוון מערב מתחילה לצבוע את השמים בצבע וורדרד אדמדם. כנסייה מצד אחד, ומן הצד האחר - מסגד. חסר לי בית כנסת להשלמת משולש הדתות.

נע אני בינות לבתי האבן העתיקים העומדים צמודים זה לזה, ולכל אחד היופי המיוחד שלו. סמטאות צרות מקשרות בין בתים, גלריות, מוזיאונים

ציילום מאתר sharonambar.com

ציילום מאתר sharonambar.com

**הצדעה
למתנדבים**

כמו בכל גיליון של לבלוב גם הפעם אנו מביאים את סיפורם של המתנדבים בבית המורשת, נשים וגברים אשר מקדישים חלק מזמנם כדי לתרום לחברה על פי כישוריהם ויכולתם. ובמעשיהם עוזרים בפעילויות במזיאון ובבית המורשת באור-יהודה. והפעם - שתי נשים שהצטרפו לאחרונה למעגל המתנדבים.

ליאורה בנימין

ילדת טריפולי, עלתה ארצה עם הוריה, ויקטור וברכוסה ימין, ולה שלוש אחיות. לאחר עליית ההורים ארצה, קבעו את ביתם באור-יהודה, שם גם גדלה כמובן.

לליאורה חמישה ילדים ותשעה נכדים, והיא גרה כיום ביהוד העיר השכנה. היא פנסיונרית של משרד החינוך, כמורה לחינוך מיוחד ועסקה בהוראה מתקנת, ובתפקיד מאבחנת דיקטית. לאחר יציאתה לגמלאות יש לה עיסוקים שונים, בין היתר, משחקי ברידג', והיא מתנדבת במסגרות בתחום החינוך. ליאורה הצטרפה אלינו בעקבות קריאתה של חברתה סימה גאון.

ברכות המצטרפות!

יושב מולי בעל מקצוע ואנו דנים נושא מסוים. האיש בן שיחה מעניין, ובין יתר הדברים אני שואל אותו על מקורותיו. הוא משיב ומספר שבנעוריו למד בבית הספר החקלאי מקווה ישראל. חושי מתחדדים ואני מספר לו שיש לי בן דוד שגם הוא למד במקווה ישראל, ואז אני מציינ את שמו. האיש היושב מולי החסיר פעימה, ולאחר שהתעשת הוא מספר לי שהם היו חברים טובים וישבו במשך שנים ליד אותו שולחן. כמובן שחיברתי ביניהם לאחר שנים רבות של ניתוק. וואו, איזה עולם קטן!

אולי סיפור קטן

באוטובוס תיירים בגאורגיה יושב לידי מטייל נוסף נעים סבר בן גילי, ומדי פעם אנו משוחחים על נושאים שונים. נראה לי בתחילה שבאנו ממחוזות שונים. לאחר מספר ימים התפתחה השיחה והייתה לאישית יותר. הגענו לשיחה על הפעילויות שלנו בתקופת הילדות. לשאלתי האם היה בתנועת נוער כלשהי, השיב בחיוב ואף ציין את שם התנועה והאזור. משהו "נדלק" בי. להפתעתנו, גילינו כי היינו באותה תנועה ואף בילינו בצעירותנו שעות רבות ביחד. ואז "נפל לנו ביחד האסימון": אנחנו בעצם מכירים האחד את השני מילדותנו. העולם באמת קטן!

סימה גאון

ילדת טריפולי, הגיעה ארצה כשהיא בת חודשיים עם הוריה, עמוס ועליזה דבוש ז"ל אשר קבעו את ביתם במעברת באר-יעקב. משם עברו ההורים לגור ברמת-גן.

סימה היא תושבת יהוד, אם לשלושה ילדים שתי בנות ובן, ושמונה נכדים משלימים את התמונה. עד ליציאתה לגמלאות עבדה בעיריית אור-יהודה כמזכירה באגף הרווחה. לאחר הפרישה שמה פעמיה לבית המורשת כדי להתנדב, דבר שהבטיחה לעצמה עוד בטרם פרשה. הפעילות בבית המורשת גורמת לה התרגשות רבה.

מחנעים

מחנה קיץ לילדי משפחת נעים

גאולה נעים מנור

זה שבע שנים מתכנסים ילדי משפחת נעים מדי קיץ ליומיים של פעילות מהנה, ערכית וחוויתית. פעמיים נערך המפגש בחצר של משפחת רז-אל בדרום' ויתר הפעמים - בחצר של משפחת שחר בצפון.

הסבים והסבתות שלנו, רחל ואליהו מסיקה (הורי אמי) ועליזה ואברהם נעים (הורי אבי) עלו ארצה בשנת 1949 יחד עם ילדיהם' שחלקם היו נשואים ובעלי משפחות. יחד עם עליהם גם אבי ואמי, שרה ויוסף נעים, עם משפחתם הקטנה שמנתה אז שני ילדים. אני, הבת השלישית, נולדתי בארץ, ואחרי נולדו עוד שבעה ילדים.

משפחתנו התגוררה במושב ביצרון שבשפלה והתפרנסה מחקלאות ומעבודת בניין שבה עבד אבי. הוריי בנו משפחה גדולה ויציבה, העניקו לנו ערכים רבים,

לימדו אותנו ערכה של אהבה והתחשבות, השרישו בנו מנהגים ועודדו אותנו ללמוד ולהתקדם.

אנו הילדים גדלנו והקמנו משפחות משלנו, ומטבע הדברים, התפזרנו על פני כל הארץ. הריחוק זה מזה והמפגשים בשמחות המשפחתיות, או להבדיל - בעתות עצב, לא עלינו, לא סיפקו אותנו. יותר מכך: חשנו כי בני הדור הצעיר אינם מכירים זה את זה ואינם יודעים דיים על המורשת הנפלאה של היהדות שממנה הגיעו אבותיהם. הם אינם מכירים את המנהגים השונים, התפילות, המאכלים וההווה.

על כן יזמה אחותנו רחל נעים שחר פעילות שמטרתה היכרות המשפחה, גיבושה ואיחודה. במהלכה גם שיתפו את הדור הצעיר במורשת, בסיפורים מביית אבא וסבא, במנהגים והמאכלים.

פעילות זו נקראת "מחנעים" (צירוף של המילים מחנה ונעים), והיא נערכת אחת לשנה בקיץ. בפעילות משתתפים חלק מהנכדים וכל הנינים של אמי ליומיים של

ערב אהבה טריפוליטאי

עמליה אבינועם

ספרה עשירה, קאעק מתוק ומלוח - הפיחו בנו געגועים וזיכרונות מתוקים.

את האירוע כיבד בנוכחותו ח"כ אייל בן ראובן. את האורחים קיבלנו עם כוס רוזטה ובוריק תפוחי אדמה או ביצה או שניהם, ועם שתי דוגמניות לבושות בזדאד שהסתובבו בינינו כל הערב. לאחר חיבוקים, נשיקות ושמחה המתבטאת בצהלולים וריקודים לקולות שירי העדה, החלו האורחים לרקק אצבעות בין הבאזין, הקוסקוס והמקרוט. ההתלהבות מן האוכל הטעים דחפה גם את האשכנזים שבינינו לבדוק, לטעום ולרקק את הצלחת.

אחד החברים הכין בסיסה כסגולה להתחלה חדשה אשר לה אנו מצפים לאחר שנחתם הסכם ההעתקה בשעה טובה, הסכם שהפיח תקווה בלב החברים. את הערב סיימנו בכוס תה ערבי ועם טעם של עוד.

קיץ משפחתי במרכז המורשת. בסוף חופשת הקיץ, כשילדים נמאס ומשעמם בבית והאטרקציות עולות כסף רב למשפחה, מה יותר טוב מאשר להביא את המשפחה, הילדים, זודים, בני דודים ולהגיע למרכז המורשת של יהודי לוב באור יהודה, להכיר את המורשת לקיים מפגשים משפחתיים מרגשים. והכל ללא עלות כי מרכז המורשת קיים למענם, המדריכים שלנו מוכנים ומזמינים לקבל אתכם באהבה. בתמונה: חברת הכנסת מירב בן ארי, לקחה יוזמה והביאה את שבט סעדון למרכז המורשת.

כנס "עת שערי רצון" נערך בהרצליה עם 750 בני הקהילה מכל רחבי הארץ. בכנס הוצגה תערוכת צילומים "זכרונות ילדות". האחים חיון הנעים בפיוטים לוביים אותנטיים ומופע שירי לדינו ופיוטים מבית אבא של גיא ורועי זוארץ חתם את הערב. הוענקה למר מאיר כחלון תעודת יקיר העדה על פועלו רב השנים למען הקהילה.

הילולת בושאיף ב"ג בעומה הפעילים קלימו שדה, שושי ופתלי וניסים רובין מציגים ספרים ודיסקים להנאת הקהל.

העושר התרבותי של קהילתנו - במכון יד בן צבי בירושלים - עמוס גואטה מרומא ריתק את הקהל בהרצאתו על **הניחוחות והטעמים של המטבח הלובי**. סיון רהב-מאיר הוסיפה דברים מאירי עיניים על ר' שמעון לביא. פרופ' חיים סעדון הנחה את האירוע הייחודי. תודה למכון יד יצחק בן צבי על ההגשה והתיעוד ועל ערב חשוב ומעניין- כן ירבו.

כנס ועדת ביטון באוניברסיטת בר אילן בהשתתפות ראש הוועדה ארז ביטון. הכנס עסק במסקנות ועדת ביטון, תחת הכותרת "קריאת המזרח: תרבות והשכלה בישראל". מטרת הכנס הייתה להסביר ולמקד את המלצות הוועדה שפורסמו באחרונה וזכו לתגובות שנויות במחלוקת.

כנס הצדעה לניצולי מחנה הריכוז גלאזו במרכז המורשת בהשתתפות שמונים ניצולים וכמאתיים משתתפים. כיבוד אותנו בנוכחותם הגב' קולט אביטל יו"ר מרכז הארגונים ניצולי שואה וחברת הכנסת מירב בן-ארי. שמעון דורון, יור הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב העניק תעודות הוקרה לניצולי מחנה הריכוז גלאזו, לוב. בתמונה מימין גרשון סתיו מקבל את התעודה עבור אחיו ניסים שתיוו ז"ל, ניצול מחנה הריכוז גלאזו, לוב, ושעליו נכתב הספר "מן המצר".

כבכל שנה מתקיימת עצרת זיכרון והנצחה ליהודי לוב שנספו בשואה במלח"ע השנייה לקורבנות הפרעות ולנופלים במערכות ישראל והצדעה לצה"ל. השנה ערכו את הטקס תלמידי בית הספר "נחשון" חבל מודיעין, וילדי מקהלת "פרחי לבלוב" משדה עוזיה הופיעו בפיוטים לוביים ליום הזיכרון.

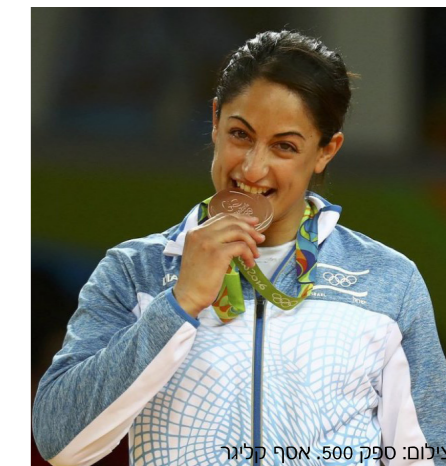

ערב איטלקי במרכז מורשת יהדות לוב באור יהודה - עם יין, פיצות ושירי סנרמו

צילום: אלכס קולמוסקי

הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב מרבין ראש לזכרו של נשיא המדינה לשעבר שמעון פרס ז"ל ומשתתף באבלה של המשפחה

צילום: 500 אסף קליגר

ירדן גרבי אלופה והיא משלנו. הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב שולח את ברכתיו לאלופה האולימפית שבנצחונה הביאה כבוד גדול למדינת ישראל, לעיר נתניה, למשפחתה ולקהילה שלנו. בכתב העת "לבלוב" 17 ראינו עורכת העיתון, מתי גילעד, את ירדן גרבי בכתבה מאוד מעניינת ובה ירדן כותבת שהחלום שלה הוא מדליה אולימפית - ועתה הוא חלום שהתגשם. את הכתבה ניתן לקרוא באתר הארגון.

ברכות חמות

לשמעון דורון, יו"ר הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב לרגל נישואי הבת ולליליאנה סרוך, מנכ"לית הארגון לחולדת הנכדה

ammiratori avevano corteggiato la vedova Rubin (o la sua proprietà), ed erano stati messi decisamente alla porta.

Era una donna ricca, viveva con una vecchia zia e una domestica in una casa molto spaziosa circondata da un alto muro, in cima ad esso, per tutta la sua lunghezza, incastonati con del cemento c'era una grande quantità di frammenti di bottiglie di vetro di vari colori per impedire ai ladri di arrampicarsi.

La casa comprendeva cinque stanze, in mezzo alla quale, c'era un grande cortile.

Vicino a questa casa c'era un grande capannone che fungeva da stabilimento per la produzione e la colorazione di tappeti che la vedova Rubin gestiva con il marito quando era in vita.

Morto questi d'infarto, la signora Rubin continuò con questa attività.

Nello stabilimento lavoravano una decina di operai arabi.

I tappeti che produceva erano per lo più dei tappetini da affiggere ai muri, raffiguravano degli animali: leoni, gazzelle, cervi, cavalli ecc... Erano fatti molto bene, ed erano molto diffusi.

Moltissimi li appendevano per decorare le loro stanze.

Con poche rapide frasi le descrissi il grave stato di Giulio, e la pregai

di ospitarlo a casa sua per qualche giorno.

“Tu sei il figlio di Clemente, quello dei medicinali, vero?” mi disse squadrandomi, e senza aspettare la risposta continuo “conosco tuo padre, è una brava persona, e conosco anche quel barbone di cui parli, l'ho visto alcune volte e non sono sicura di poterti accontentare. Ho troppo da fare qui per potere perdere tempo con uno come quello, a me gli straccioni e i fannulloni non vanno molto a genio”.

“E' un ebreo come noi signora Rubin, una persona bravissima, glielo assicuro!” le dissi con enfasi, “deve fare questa “mitzva”, la Torah ci esorta ad aiutare i poveri, se non ci aiutiamo fra noi che fine faremo? La prego signora Rubin, la prego!”

Infine ella si decise di malagrazia a lasciarsi persuadere. Impartì alcuni vecchi ordini. Due dei suoi operai mi accompagnarono con il camioncino dello stabilimento per portare Giulio nella casa.

Nel frattempo mandò un altro operaio in città a chiamare il dottore, dopo avermi ben chiarito che l'onorario, lei non l'avrebbe pagato, e che spetterà a me o a mio padre farlo.

Dopo un'oretta eravamo di ritorno, i due operai sollevarono Giulio. “Da questa parte!” gridò Halu

osservando con manifesto disgusto il miserevole stato in cui si trovava. “Portatelo nella stanza vicino alla cucina!”

Giulio la fissava come uno scolare che subisce una ramanzina. “Mi dispiace signora” rabbrivì “domani stesso tornerò alla mia casetta” “magari” mormorò la signora Rubin fra i denti, “sarebbe una grande liberazione. Qua! Da questa parte! E cercate di non fare troppo disordine!”.

Con un gesto stizzoso, indicò la comoda stanza dove era stata accesa una stufa a petrolio. Essendosi decisa, pur contro voglia a mostrarsi caritatevole, sembrava volesse farlo in grande stile.

I due operai spogliarono Giulio e lo misero a letto, poi venne il dottor Renato Nahum che mi conosceva bene, perché veniva spesso da mio padre che era importatore e grossista di medicinali per consultarsi sulle nuove medicine del mercato.

Mi salutò cordialmente. Dalla sua espressione capì che era stupito di trovarmi lì.

Visitò Giulio, dopo di che entrò nel salotto dove la signora Rubin lo stava aspettando.

“E' un principio di pleurite, un colpo di freddo signora Rubin” le annunciò sollevato, “molto meno di quanto mi aspettassi. Si sta riavendo adesso, fra pochi giorni dovrebbe essere guarito e togliervi il disturbo. E' di una robustezza meravigliosa”.

Ella sbuffò sarcastica, “intanto dovrò trascurare tutto il mio lavoro, e Dio solo sa quanto sono occupata per curarlo.”

“Non ci vorrà molto” la rassicurò sorridendo il dottore, “conosco Giulio abbastanza bene, non appena si sentirà meglio, sparirà come un razzo. E' un tipo timido. Se potesse fare a modo suo, non rimarrebbe qui né per amore né per denaro”

“Davvero!” esclamò lei in tono severo, e poiché sembrava non avesse altro da dire, io e il Dottor Renato ce ne andammo.

L'indomani al pomeriggio, mi permise di unirmi a lui in carrozza e accompagnarlo a visitare Giulio.

Fu la signora Rubin ad aprirci la porta. “Voi e il vostro colpo di freddo!” esclamò indignata rivolgendosi al dottor Renato. “Non sapevate che il poveretto moriva di fame? Non aveva mandato giù un solo boccone da quattro giorni, e oltretutto moriva dal freddo.”

Il dottor Renato fece un gesto di deprecazione. “Beh, è così che gli piace vivere, vedete....”

Ella lo interruppe brusca. “E' uno scandalo che grida vendetta” dichiarò con impeto, “il fatto che un uomo debba condurre una vita del genere. E io che non ne sapevo nulla, che non avevo la più pallida idea, benché egli fosse, si può dire, il mio dirimpettaio. Non mi ero mai accorta di quell'uomo, altrimenti lo avrei messo subito a posto.”

Tacque un attimo, poi “E quei suoi vestiti.... che roba! Li ho bruciati non appena li ho visti. Non erano degni di un essere umano....si’, e' anche una persona come si deve, se il buon senso non m'inganna.”

S'intuppe, fissandoci con uno sguardo bellicoso. Aveva tutta l'aria di voler dire molto di più, ma, non senza sforzo, riuscì a controllarsi, e con un incedere affettato, ci fece strada verso la camera dove stava Giulio.

A tutta prima non lo riconoscemmo, perché entrando nella stanza provammo la più grande sorpresa della nostra vita.

I capelli di Giulio erano stati tagliati, era sbarbato, lavato e avvolto in una bella camicia da notte di flanella. Nonostante la pleurite aveva un aspetto splendido. “Giulio! ma sei tu?” esclamai abbracciandolo, “hai

un aspetto molto migliore oggi.”

“Mi sento meglio” rispose Giulio con la sua solita semplicità. “La signora mi ha curato a meraviglia, ma credo che domani tornerò alla caserma.”

“Non ci tornerete affatto invece” disse la signora Rubin, severa, stando sulla soglia. “State tutt'altro che meglio sciocco, e lo sapete benissimo.”

Infatti Giulio non stava ancora bene, aveva ancora qualche grado di febbre, e il dottore auscultandolo, sentì un lieve crepitio nel fianco.

“A proposito” disse il dottore dopo la visita, rivolgendosi alla signora Rubin, domani non potrò venire a visitarlo, così non vi disturberò fino a dopodomani.”

“Scusatemi!” rispose lei incrociando le braccia al petto in gesto minaccioso, “ma si direbbe che dimenticate di avere a che fare con un malato. Mi userete il piacere di venire senz'altro a visitarlo anche domani. Immagino che siccome il poveruomo non ha il becco di un quattrino per pagarvi, pensiate di poterlo trascurare. Ma pagherò io quanto vi è dovuto compresi i viaggi in carrozza, e con questo tutto è sistemato.”

Il giorno dopo mi unii ancora al dottor Renato. Giulio era ormai in via di guarigione. “E' molto gentile con me, sapete dottore?” disse, “ma sarà meglio che me ne torni a casa domattina.”

Halu Rubin non si degnò di rispondere, tuttavia, poco dopo, in salotto, disse al dottore con la massima decisione:

“Non deve tornare in quella orribile caserma finché non sarà curato e completamente guarito. Non dà disturbo, proprio nessuno. E' un brav'uomo, un uomo semplice”, e a questo punto la sua voce assunse un tono quasi sognante “un uomo notevolissimo, a essere

sincera, incapace di parlar male di qualcuno. E dice certe cose.... beh sono sensate....non riuscireste a crederci. Sapete dottore che non fuma e non ha mai assaggiato un sorso di alcool? “ E con tono indignato aggiunse “ Pensare che in tutti questi anni ha vissuto solo, e in questo modo. Quanto al suo aspetto.....beh, non si potrebbe certo scambiarlo per un servo. E' l'uomo più bello, ben fatto e robusto che abbia mai visto.”

A questo punto cogliendo lo sguardo del dottore e il mio che me ne stavo un po' a disparte, arrossì, e consapevole a un tratto, del proprio rossore, strinse le labbra, assumendo un'espressione austera.

“Ci rivedremo domani dottore” concluse con formale distacco e ci accompagnò alla porta.

Il giorno dopo Giulio era alzato, indossava un buon vestito di lana, e aveva un'ottima cera. “ Ma che bel vestito Giulio!” esclamai. “Sembri un attore del cinema.” “Si’, non c'è male” mi rispose con il suo sorriso cortese e innocente. “Era del signor Rubin, il defunto signor Rubin”. Il dottor Renato lo visitò accuratamente, e dichiarò che Giulio era ormai guarito.

In quel momento la signora Rubin entrò affacciata nella stanza, con l'aria più compiaciuta del mondo e un'espressione di felicità quale non aveva avuto da molto tempo “ Non ha un bell'aspetto?” osservò in tono possessivo. “Mi ha promesso di fare una passeggiata con me questo pomeriggio. Tornerete ancora domani dottore?”

“No!” rispose lui deciso, “non ho più nulla da fare qui, le visite sono finite.”

Ma invece torno. Entro quello stesso mese, per assistere alle loro nozze.

meirram@netvision.net.il

Meir Saiegh

Giulio Hassan e la vedova Rubin

Personaggi e fatti di questo racconto sono puramente immaginari.

Avevo quasi quindici anni quando in quella bellissima luminosa giornata d'estate di quel lontano 1957, mi salto' in testa l'idea di andare a trovare Giulio Hassan per fare sua conoscenza.

Avevo appreso che Giulio viveva a nord della spiaggia di Giliana, oltre il monumento dei caduti italiani, e siccome quel giorno ero con la mia famiglia in spiaggia poco lontano dal posto, inforcai la mia bicicletta e pedalai verso quella meta.

Quelli che conoscevano Giulio di persona erano pochi, pero' non c'era ebreo della piccola comunita' di Bengasi, che non ne aveva sentito parlare.

Molti dicevano che era un tipo strambo, alcuni lo definivano un saggio, altri dicevano che era un eremita, e alcuni affermavano addirittura che era un po' tocco.

Su un fatto pero' erano tutti d'accordo: Giulio Hassan era la persona piu' tranquilla, affabile e cordiale di questo mondo.

Aveva all'epoca trentanove anni, ed era orfano di entrambi i genitori, morti di tifo nel campo concentramento di Giado.

Giulio si salvo' perche' quando gli italiani misero in atto il grande rastrellamento degli ebrei di Bengasi per deportarli al campo, lui era a Barce da una sua vecchia zia.

Rimase li' fino alla fine della guerra, e siccome quando torno' a Bengasi, la casa dei suoi genitori era ridotta a un ammasso di macerie a causa dei bombardamenti aerei, e denaro per ricostruirla non ne aveva, ando' a vivere vicino al mare, in una caserma semidistrutta e abbandonata dell'esercito italiano poco lontano da Giliana, la bellissima spiaggia di Bengasi.

Il posto era molto lontano dal centro della citta' dove vivevano quasi tutti gli ebrei, ma a Giulio che era un sognatore, il posto piaceva, e poi, in verita' non aveva molte scelte.

Dopo una mezz'oretta arrivai al posto.

Lungo il muro della caserma, sbiadita dal tempo, una scritta a caratteri cubitali esortava: "Credere, Ubbidire, Combattere".

Giulio (l'avevo riconosciuto dalle descrizioni di coloro che lo conoscevano), in calzoncini corti e a petto nudo stava pescando.

Accanto a lui, in un secchio ammaccato, pieno di acqua marina, galleggiavano i pesci che aveva gia' pescato.

Alto, muscoloso, dal portamento eretto, con la pelle abbronzata dal sole, avrebbe potuto posare per la statua di Sansone, il suo viso, con quei lunghi capelli neri, l'ampia fronte e gli occhi dolci color nocciola, era bellissimo.

La rigida austerita' della sua vita, e l'incessante esercizio fuori e dentro la acque del mare, avevano fatto si' che il suo corpo assumesse la robustezza di un atleta.

Lo salutai, conosceva i miei genitori e sapeva che anche loro erano stati deportati in quel famigerato campo dove i suoi genitori persero la vita. E quando gli raccontai che pure io avevo un legame con quel campo di morte, perche' ero nato li', mi fisso' per lunghi istanti senza dire nulla.

Viveva li' dalla fine della guerra, e si trovava benissimo. Si nutriva di pesci che pescava, e ogni tanto, quando la pesca era abbondante, prendeva qualche cernia o qualche orata, e andava al mercato per venderli o barattarli con della frutta e della verdura o altra roba.

I macellai ebrei, ogni volta che lo vedevano arrivare tutto sorridente, cercavano di regalargli un chilogrammo di carne o un paio di galline, ma lui se non aveva denaro per pagare, o qualche pesce per contraccambiare rifiutava, malgrado le loro insistenze.

Lui era fatto cosi', non amava ricevere regali da nessuno.

Mi invito' a unirmi a lui a pranzo. Era un pescatore meraviglioso, scelse due sogliole e alcune sardine, e dopo averli puliti e spalmati con un po' di olio, le arrosti' usando un fuoco di legna nella cucinetta della caserma, fu senza dubbio uno dei pranzi piu' squisiti che abbia mai mangiato.

E cosi' diventammo amici malgrado la differenza d'eta'. Spesso mi univo a lui a pescare, era una compagnia molto piacevole, e con lui, mi sentivo completamente a mio agio.

Andavo spesso a trovarlo, e ogni volta gli portavo della frutta, o qualche pezzo di "safra" oppure del "bulu" che mia madre preparava.

All'inizio non ne voleva sapere, ma dopo che gli dissi che se non accettava non mi sarei piu' unito a lui ai pranzi che preparava, accettò. "Comunque non devi disturbarti" mi diceva spesso sorridendo, "Qui ho tutto il necessario".

Un giorno gli chiesi se non si sentiva triste tutto solo per tutta la notte.

Giulio scrollo' il capo " C'è una quantita' di cose da fare che non immagineresti mai, cose che prima di venire qui non m'ero mai sognato. E' interessante per esempio, poter riflettere in pace completamente soli sotto le stelle ascoltando il fruscio delle onde che s'infrangono dolcemente sulla riva, mentre tutti gli altri sono addormentati.

Un tempo avevo altri pensieri per la testa, ma ero felice? non

credo proprio, ora invece penso ad altre cose: perche' si forma la rugiada, perche' i fiori profumano piu' intensamente la notte.... resto affascinato ed e' anche emozionante.

Il caffè per esempio, non ho mai gustato miglior caffè di quello che mi preparo al mattino nella mia cucinetta con un focherello. E' vero, all'inizio non e' stato facile, ho passato momenti difficili.... pensavo solo alle sofferenze dei miei genitori a Giado....la cosa non mi dava pace...e anche oggi la ferita non e' ancora rimarginata.... farei.... farei qualsiasi cosa pur di dimenticare quella tragedia..."

La voce di lui lascio' il posto a uno strano silenzio, come se un ricordo, una visione, lo avessero assalito. Per lunghi minuti rimase cosi' guardando lontano verso l'orizzonte con gli occhi lucidi di commozione.

Le vacanze scolastiche finirono e giunse l'inverno, le mie visite a Giulio si diradarono, andavo da lui una o due volte al mese se il tempo permetteva, oppure andavo al mercato per incontrarlo, sapendo che il giovedi' era il giorno in cui lui di solito andava li' per vendere i suoi pesci. Un giorno appresi dai macellai ebrei che era quasi un mese che non si faceva vedere.

Ero seriamente preoccupato, cosi' decisi che l'indomani avrei marinato la scuola per andare a vedere cosa succedeva.

L'indomani bene incappottato, con la sciarpa avvolta al collo, inforcai la mia bicicletta e pedalai verso Giliana.

Arrivai tutto trafelato alla caserma, il mare era tempestoso, e tirava un vento fortissimo, per fortuna non pioveva.

Di Giulio nessun segno di vita, non un filo di fumo, che uscisse dal

sottile fumaiolo di latta. Nulla!

Lo chiamai, un lungo alto grido che parve sperdersi nella desolazione di quel posto cosi' incantevole in estate e cosi' tetro in inverno.

Nessuna risposta. Null'altro che una completa immobilita'. Si sentiva solo l'ululato del vento che mi sferzava la faccia.

Il mio impulso era di tornare a casa, ma l'istinto e un senso di rimorso mi dissuasero,

Attraversai il tratto sabbioso che portava alla caserma ed entrai.

Giulio giaceva sulla branda, la stanza era gelida come una ghiacciaia, vestito di stracci, avvolto in un vecchia coperta, era disteso sulla schiena e tremava come una foglia.

Gli toccai la fronte, scottava. Notai che respirava con difficolta', e ogni tanto lo assaliva una tosse secca e fastidiosa.

"Giulio, Giulio" gli dissi, "perche non mi hai risposto?" Alzo' gli occhi con uno sguardo attonito e spento.

"Non ti ho sentito, non ho udito nulla". "Da quanto tempo sei ridotto

in questo stato?" "Da una settimana o presso a poco, ho dolori al petto" balbetto' Giulio battendo i denti.

Cominciai a riflettere, Giulio era malato, la squallida stanza della caserma non avrebbe potuto servire da riparo neppure a un cane, la dispensa, spalancata, non conteneva viveri. Dovevo farlo uscire da li' al piu' presto.

Mi ricordai allora della vedova Rubin che viveva non lontano da li', e decisi di andare a chiederle aiuto.

La signora Halu Rubin aveva quarantaquattro anni, era una bella donna, dal seno prospero, ben fatta, con gli occhi neri come prugne.

Traboccava di vita e di energia, e da quando le era morto il marito, la sua energia aveva dato prova di essere inesauribile.

Le pettegole della comunita' ebraica di Bengasi dicevano che stava diventando acida, e quelli che la sapevano lunga, ridacchiando di nascosto, adducevano una valida ragione che pero' nel caso di Halu, era assurda, perche' numerosi

Daniel Mimun

Bisavi, trisavi...

Trables, 1885.

Non solo a Trables, ma anche in tutta la Libia e nei territori limitrofi, in quel giorno, tutti i commercianti, come un sol uomo, chiusero i propri esercizi e si astennero dal lavoro in segno di lutto e di solidarietà. I musulmani, i cristiani e gli ebrei. Usava, in quegli anni, presso le famiglie ebrae, disporre un lungo tavolo davanti alla casa del defunto, intorno al quale si leggevano e declamavano invocazioni di lutto, percuotendo il tavolo con bastoni, fino a che il tavolo stesso si fosse rotto.

Racconta Rebbi Hai Gabizon che tutte le famiglie ebrae di Tripoli, contrariamente alle proprie tradizioni, quel giorno seguirono la stessa usanza. Tanto forte era la sensazione di lutto collettivo per la perdita del proprio capo spirituale che gli ebrei di tutta la Libia si astennero dal mangiare la carne per tutta la durata dei sette giorni della shiva. Inoltre, per tutta la durata dell'anno di lutto, in Libia gli ebrei non celebrarono feste o parteciparono ad alcuna manifestazione di gioia in pubblico.

Tale era il senso di perdita, di

lutto, di privazione per la morte di Rebbi Hai Mimun, che morì a soli 44 anni e che aveva raggiunto, come e ancor più di suo padre Hadayan Hamekubal Hamezuian Rebbi Jakov Mimun fama e celebrità in tutto il Nord Africa. Anche Rebbi Jakov morì giovanissimo, a soli 38 anni.

Rebbi Hai Mimun era molto dotto, conosceva profondamente la Tora, era un mistico e un grande kabalista. Il Benamezogh usava dire che Rebbi Hai gli era stato maestro.

Rebbi Hai Mimun scrisse Beer Lehai. Servi per diciotto anni nel Tribunale Rabbिनico di Tripoli sia ricoprendo la carica di Presidente del Tribunale che come Dayan.

A Trables c'era la Yeshiva Hai Mimun, che fu eretta dal padre

Rebbi Jakov Mimun allorché Rebbi Hai redasse il libro Beer Lehai. Era una Yeshiva molto frequentata da studiosi e vi era una raccolta di oltre 2900 libri.

Mio padre mi diceva, quand'ero piccolo, che soprattutto nei villaggi e nei centri ebraici in Libia, ancora sul finire degli anni quaranta, prima della grande Alya, molti ebrei usavano invocare il nome di Hai Mimun per prestare giuramenti in occasioni molto importanti (Uras Rebbi Hai Mimun).

Rebbi Hai Mimun era il fratello del mio bisavo, Musci Mimun.

Mio bisnonno, pur essendo dotto e educato religiosamente, non seguì la carriera rabbinica ma fu invece

un commerciante.

E' singolare e curioso, per noi, il modo che aveva per condurre i propri affari. Esportava in Inghilterra e in Francia quaglie vive e altre mercanzie. Partiva da Tripoli, siamo sul finire dell'ottocento, con il suo carico di merce e approdava in Inghilterra. Con una carrozza si faceva subito portare a Londra dove si recava in uno dei templi maggiori. Vestito col costume tradizionale ebraico-arabo del tempo, con il turbante da Hacham, veniva naturalmente accolto con grande simpatia. Musci parlava solamente l'ebraico, molto fluentemente, e l'arabo trabelsi. Una volta spiegato il motivo del proprio viaggio, veniva immediatamente messo in contatto con un fedele che trattava la stessa merce e la trattativa veniva conclusa lì, sul posto, con una stretta di mano, una preghiera e scambio di merce e denaro. Da Londra si recava a Parigi, dove eseguiva la stessa procedura e ritorno in nave a Tripoli. E così ogni anno, talvolta due volte all'anno. E si era sul finire dell'ottocento.

Un altro curioso relativo a questi miei antenati.

Si conserva nella nostra famiglia un calice di vetro che servi per il Kiddush della Brith Mila' del mio trisavo Rebbi Jakov Mimun, che abbiamo visto più su. Da oltre duecento anni questo calice e' in famiglia, sballottato dalla Libia in Italia e finalmente in Israele, e viene usato in cerimonie speciali, quali matrimoni e Bar Mizva, oltre che per benedire il vino, durante la lettura dell'Hagada, la sera del Seder.

danmimun@zahav.net.il

Herbert Avraham Arbib

Gherfa

Nelle ultime settimane ero stato malato più di una volta. Il medico di famiglia non riusciva a capire, praticamente aveva alzato le mani.

Una domenica mattina la mamma mi dette uno dei suoi fazzoletti da testa, e mi disse: "Mettilo attorno al collo". Per un paio d'ore girai per casa col fazzoletto, come un cow-boy. "Adesso rendimelo", mi disse.

Prese da me il fazzoletto e lo infilò nella sua borsa. Poi mise in una cesta (di quelle che chiamavamo 'coffa', come in arabo) un thermos di caffè e le 'roschette' che aveva fatto quella stessa mattina, e uscì da casa. Dopo un paio d'ore tornò, con la cesta ed il thermos. Sciolsse un nodo dal foulard e lo sventolò vicino a me.

"Dov'eri, mamma?", le chiesi.

"Alla gherfa", rispose; "loro ti toglieranno il 'nefs'".

Il 'nefs' era il malocchio. Non ero mai stato alla gherfa fino ad allora, ma sapevo che lì c'erano degli uomini anziani e pii, e che se si dava loro qualcosa che avevi indossato, potevano risolvere i tuoi problemi. E facevano anche opera di bene. Quando l'anno di lutto la mamma mandò mio fratello alla gherfa ogni venerdì, con una cesta in cui metteva pentole con cuscus e mafrume. Gli anziani dicevano salmi in sua memoria.

La gherfa era un ospizio nella città vecchia, la 'hara', in cui stavano persone anziane e povere dalla mattina alla sera. Lo dirigeva un rabbino che era assistito da volontarie, alcune fisse e alcune

solo in giorni particolari, come il giorno della commemorazione della morte di un parente. Alcuni degli anziani studiavano 'Mishna', altri si limitavano ad ascoltarli. E dicevano anche preghiere segrete contro il malocchio.

Quasi ogni giorno arrivavano contributi alla gherfa: cibo, bevande o denaro.

Andai alla gherfa solo una volta, e quello che vidi non mi fu piacevole. Gli anziani, tutti uomini, sedevano su banchi di legno o su stuoie per terra. Vestivano tutti un abito bianco, su cui indossavano la 'fremla', il gile ricamato caratteristico degli uomini della

città vecchia. In testa avevano un cappello di lana o un 'tarbush', e ai piedi pantofole. Quasi tutti apparivano malati o stanchi. Alcuni facevano dei movimenti involontari, senza fermarsi. Uno di loro attrasse la mia attenzione: indicava continuamente a sinistra con l'indice della mano destra. Guardai nella direzione in cui indicava, ma non vidi nulla di speciale.

Ci furono volte in cui il trattamento degli anziani della gherfa mi aiutò: solo rivedere la mamma tornare a casa e sventolare il foulard alleviava le mie sofferenze.

tbarbib@zahav.net.il

